

P 573

NOUA REVISTĂ ROMÂNĂ

POLITICA, LITERATURA, ȘTIINȚA ȘI ARTA

— APARE ÎN FIECARE DUMINICĂ —

Director: C. RADULESCU-MOTRU

PROFESOR LA UNIVERSITATEA DIN BUCUREȘTI

No. 12

Duminică 1 Iulie 1912

Vol. XII

SUMARUL:

NOUȚĂȚI: *Noile clădiri dela Sinaia. — Revocarea Rec-torului Universității din București.*

CULTURALE

N. I. APŌSTOLESCU: *Tocilescu.*

SOCIALE

BENEDETTO DE LUCA: *Naționalismul italian*

ȘTIINȚA

I. NISIPEANU: *Conceptele rațiunii și legile Uni-versului, după De Roberty*

LITERATURA

D. JACOBESCU: *Din Horațiu: Ad Leuconoem (versuri)*

IERONIM LAURIAN: *Din Heine (versuri)*

LASCAR VOREL: *Intermezzo.*

INSEMNAȚI: *Caragiale despre suflet și despre muzică. —*

† *Sărmanul Chilot. — Eroii aviațiunii noastre. — Cultura artistică în școală. — O piesă nouă.*

REVISTA REVISTELOR: *Luceafărul. — Arhiva genea-logică. — Revista Asociației învățătorilor. — La Revue.*

MEMENTO

UN NUMĂR: 25 BANI

ABONAMENTUL:

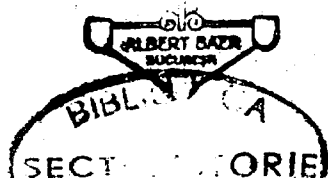
În țară: pe un an (2 volume sau 48 numere) 10 Lei
pe șase luni 6 „

În străinătate: pe un an (2 vol. sau 48 num.) 12 Lei
pe șase luni 7

DIRECȚIA: București, Bulevardul Ferdinand. 55 • Telefon 8/66.

REDAȚIA ȘI ADMINISTRAȚIA.

București, Calea Victoriei, 62 (Pasajul Imobiliara, 3) • Telefon 30/11 (Centrala II)

La Administrația revistei: Calea Victoriei 62 (în pasagiu), se găsesc de vânzare pentru cititorii noștri, cu preț scăzut, următoarele lucrări:

(Cumpărătorii din provincie vor mai adăuga la costul cărților comandate și un 10 bani de fiecare leu; aceasta pentru cheltuiala transportului).

Colecțiunea volumelor aparute din Noua Revistă Română:

Volumele I—IV (Prima serie) cu 5 lei volumul.

Volumele V—XI. 1.50 lei volumul legat.

Transportul în provincie al acestor volume (V—XI) costă: 60 bani pentru 1 sau 2 vol.; 1,10 pentru 3 sau 4 vol. și 1,60 pentru 5, 6 sau toate 7 volumele.

Puterea Sufletească de C. Rădulescu-Motru (scriere premiată de Academia Română), lei 6.

Biblioteca Noii Reviste Române, 15 bani volumul:

No. 1. *In zilele noastre de anarhie*, de C. Rădulescu-Motru.

No. 2. *Sufletul neamului nostru*, de C. Rădulescu-Motru.

No. 3. *Contractul muncii*, de D. Negulescu.

No. 4. *Frica de moarte; Sinuciderile din mizerie* de N. Zaharia.

No. 5. *Psihologia prostului; Prostul în viața socială; Cerșetorii în haine negre*, de N. Zaharia.

Cultura română și politicianismul (ediția III-a Socec), de C. Rădulescu-Motru cu 75 bani (în loc de lei 1,50).

Poporanismul politic și democrația conservatoare, de C. Rădulescu-Motru. Prețul 50 bani.

Thomas Carlyle, viața și operele lui, de C. Antoniadă, 3 lei.

Naționalismul, (cum se înțelege—cum trebuie să se înțeleagă) de C. Rădulescu-Motru, 30 bani.

Psihologia Ciocoismului—Psihologia Industriașului, de C. Rădulescu-Motru, 15 bani.

STUDII FILOSOFICE

Organul Societății de Studii Filosofice din București

Revistă pentru Cercetările de Psihologie

teoretice și aplicate la:

Știința dreptului, Pedagogie și Sociologie

Director, C. RĂDULESCU-MOTRU

Profesor la Universitatea din București

Din colecțiunea „Studii filosofice” au apărut până acum:

Volumul I, scris în întregime de d. C. Rădulescu-Motru, cuprinde: *Valoarea silogismului. Problemele Psihologiei. Cestimi de estetică. Valoarea științei. Organizarea rațională a Universităților. Psihologia marturului. Psihologia industriașului. Știință și energie.*

Volumul II, cu colaborarea d-lor C. Rădulescu-Motru, D. Drăghiceanu, C. Antoniadă, G. G. Antonescu, I. Petrovici, Eugen Pora, I. F. Buculescu, I. Ghilănescu, etc., cuprinde: *Psihologia revoluționarului. Determinismul social. Filosofia lui H. Bergson. Critica estetică. Atomismul filosofic. Importanța pedagogică a individualității. etc. Comunicări. Bibliografie.*

Volumul III, scris în întregime de d. C. Rădulescu-Motru, cuprinde: *Afirmarea personalității în principalele momente ale culturii. Legea conservării unității sufletului. Persoană și mediu. (Acest volum formează Puterea Sufletească, din Partea I—III).*

Volumul IV, scris în întregime de d. C. Rădulescu-Motru, cuprinde: *Mecanismul actului voluntar. Caracterul Puterii sociale. Cultura. (Acest volum formează Puterea Sufletească din Partea IV—V).*

Volumul V, cu colaborarea d-lor: I. Petrovici, Maria N. Ștefanescu, St. Antim, Aurel T. Djuvara, G. Antonescu, I. Bucovineanu, cuprinde: *O nouă metodă inductivă. Logica și problemele metafizice. Substratul economic al familiei. Teoria noțiunilor. etc.*

Volumul VI, cu colaborarea d-lor: Vladimir Ghidonescu, Marin N. Ștefanescu, G. G. Antonescu, Nisipeanu, cuprinde: *Pedagogia științifică și noile reforme școlare. Criza Logicii. Revista Revistelor, etc.*

Prețul fiecărui volum e de 6 lei.

Pentru abonații „NOUEI REVISTE ROMÂNE” se acordă o însemnată reducere de preț.

În abonament „STUDIILE FILOSOFICE” împreună cu „NOUA REVISTA ROMÂNĂ” costă 15 lei anual.

Volumul VII din „Studii filosofice” cuprinde:

Ediția populară 4 lei.

Iată câteva numai din capitolele cuprinse în această lucrare:

Introducere. — 1. Definiția Metafizicii. Științele speciale și Metafizica. — 2. Importanța și utilitatea Metafizicii. — 3. Diferența dintre Metafizică, Artă și Religioasă. — 4. Metafizica și cultura.

Partea I.—Conștiința oglină. Critica realismului naiv

Capitolul I.—*În fața universului.*—O veche iluzie.—Contrastul dintre cer și pământ în vechia mitologie.—Existența.—Platon și creștinismul.—Știința modernă.—Mecanismul universal.—Fenomene care nu se pot explica prin mecanică.—Fenomenele sufletului.—Omul vierme

Capitolul II.—*Oglinda conștiinței.*—Asemănarea înșelătoare dintre oglinda și conștiință.—Oglinda vrajită care vede peste tot.—Ratacirile simțurilor.—Soluții.—Rațiunea în opoziție cu simțurile.—Materialismul și idealismul.—Ien. Kant.—Romanticii.—Hegel.—Schimbarea punctului de vedere kantian. Influența hegheismului asupra scriitorilor contemporani. Înapoi la Kant!

Capitolul III.—*Valoarea științei.*—Exagerațiile materialismului.—Relativitatea științei.—Înțelegerea mai complexă a conștiinței duce la concluzia că știința are o valoare relativă.—Până unde merge relativitatea științei.

Capitolul IV.—*Convingerea.*

Capitolul V.—*Logica nouă.*—Aceea ce este mediul biologic pentru o plantă, este mediul cultural pentru știință.—Știința și basmul.—Logica din punct de vedere genetic și din punct de vedere formal.—Cestimi noi pentru Logică.

Capitolul VI.—*Adevăr și minciună.*—Oamenii pe care nu-i înțelegem fiindcă ne sunt superiori.—Oamenii pe care nu-i înțelegem fiindcă ne sunt inferori.—Propaganda adevărului și meșteșugul minciunii.—Cum sunt minșii Albateii.—Politica și minciuna.—Reclama necinstită.—Reclama în publicul de jos și reclama în publicul de sus.—Biruința Adevărului.

Partea II.—Conștiința transcendentă. Critica filosofiei kantiene.

Capitolul I.—*Kant și continuatorii săi.*—Exagerații încurajate de filosofia lui Kant.—Insuficiența filosofiei lui Kant.—Conștiința în genere și conștiința individuală.—Pragmatismul și raționalismul intransigent.—Biologismul.—Iohannes Muller.—Richard Avenarius.—Ernest Mach.—Biologismul metafizic, Arthur Schopenhauer, Friedrich Nietzsche, Henri Bergson.—Romantismul. Hegel.—Teoria Sociologică, Emil Durkheim.

Capitolul II.—*Spre o mai bună înțelegere a filosofiei kantiene.*—Inrădăcinate problemele kantiene cu toate marile probleme filosofice.—Insuficiența încercărilor făcute de a completa pe Kant.—Cum trebuie înțeleasă importanța pe care o are pentru știință perspectiva kantiană.

Partea III.—Conștiința reală. Personalismul energetic.

Capitolul I.—*Problema eternă.*—Antropomorfismul naiv și buddhismul.—Metafizica raționalistă.—Identitatea între unitatea din conștiința omenească și unitatea din univers.—Forma sub care apare la Kant soluțiunea identității.—Direcțiunea în care trebuie căutată complectarea filosofiei lui Kant.

Capitolul II.—*Monismul.*

Capitolul III.—*Personalismul energetic și supra-omul lui Fr. Nietzsche.*—Legea exercițiului. Atențiunea.—Deosebirea dintre conștiință animală și conștiința omenească.—Rolul conștiinței în organism.—Idealul.—Optimismul.—Vocațiunea.

In țară pe un an (2 volume sau 48 numere) 10 lei
 „ „ „ „ „ „ „ „ „ „ „ „ „ „ „ „ 6 „
 In strălnditate pe un an 12 „

Director : C. RADULESCU-MOTRU

Professor la Universitatea din București

București, Calea Victoriei 62. (Pasajul No. 3)

Telefon 30/11

DIRECȚIA : Bulevardul Ferdinand 55

Telefon 8/66

NOUTAȚI

Noile clădiri dela Sinaia

S'au ridicat lângă parcul Carol două zidiri uriașe, un otel și un cazin, pe care toată lumea le aștepta ca pe niște viitoare podoabe ale strălucitei așezări omenești ce poartă numele de Sinaia.

Realitatea pe care o avem astăzi înaintea ochilor, nu răspunde însă de loc marilor așteptări. Ambele clădiri sunt mătăhăloase și urâte, și atât se poate spune în favoarea otelului că e mai puțin urât decât cazinul, care este o adevărată monstruoșitate arhitectonică.

Otelul este chip în stil românesc. În deosebire de alte clădiri destul de izbutite ca Ministerul Lucrărilor Publice din București și Palatul Administrativ din Craiova, el este executat pe partea urâtă a acestui stil și nu din elementele lui frumoase. Așa bunăoară ferestrele cele puse chiar sub streșină, dela turnurile de dindos, proporția apoi a ferestrelor la cele 5 caturi ale otelului și anume foarte mari la rez-de-chaussée, scăzând năprasnic la catul I pentru a se tot micșora până la al IV-a, pentruca apoi de odată, la cel din urmă, să iea iar niște proporții mari, învers din ce ar cere-o gradația înălțimii.

Acoperământul din față țesit, parcă ar fi o caschetă căreia i-ai fi tăiat cozorocul (viziera). Balconușe mici și ascunse prin catul al IV-a acoperite de niște bolți românești, toate aceste elemente, cele mai multe mici, pe o mamină de clădire uriașă care lăsând să apară numai masa la privire, îi dă un aspect greu și greoi—așa mi se arată otelul cel mare din Sinaia, care trebuia doar să minuneze lumea prin frumusețea lui, dar care nu a isbit decât a sluji mândrul oraș al vîlelor din munți.

Dacă însă cineva vrea să vadă caricatura arhitecturii visată de novatorii în această artă, seșioniști, impresionisti sau simbolisti, cum se mai numesc, va găsi o deplină satisfacție când va privi la cazinul din Sinaia. Aici vezi cum goana după original a depășit orice margină, uitând principiul cel mai esențial al esteticei, că original în sensul bun al cuvântului este nu numai ce e nou, ci o notă nouă în sfera frumosului.

Arhitectura cazinului e fără tăgadă nouă; însă e urâtă în loc de a fi frumoasă.

Mai întâi ce însămnă turnul cel orb, fără nici o fereastră, din partea stângă a clădirii și de o formă absolut asimetrică cu turnul din dreapta care are cu totul altă întocmire. Dar fără a intra în amănunțimi pentru care am simțit o silă de a le mai observa, ne întrebăm pentru care motiv cele două aripi ale clădirii de ambele părți ale marelui turn median, să fie așa de deosebite în orânduirea fațadei lor? Cea din dreapta cu un singur cat, prevăzută cu ferești boltite, mari și frumoși tăiate în zid, iar cea din stângă cu trei caturi și deci cu trei rânduri de ferești suprapuse, mici, și care samănă a ferești de căzărmi sau mai curând de grajd. Defectul cel mare și ireparabil a acestor orânduirii, este că aripele cele două vreau să dea zidirii un aspect simetric, nu ca acel fantastic al unei vile—și această simetrie este asimetrică.

— A. D. Xenopol.

Revocarea Rectorului Universității din București

Zilele acestea s'a petrecut un fapt încă fără precedent în istoria Universităților noastre, și anume: Ministrul instrucțiunii publice, prin raport motivat către M. S. Regele, a cerut și obținut revocarea Rectorului Universității din București. Iată cum motivează ministrul această revocare:

Indată după confirmarea noului rector al Universității din București, d. I. Bogdan, s'au născut diferende de natură atât de acută între d sa și cei trei decani ai facultăților de drept, medicină și științe, în cât în urma polemicilor făcute prin ziare și a declarațiilor oficiale repetate de d-nii decani, nu mai pot exista relațiuni colegiale și nici măcar oficiale între domniile lor...

D. Rector a încercat în zadar în mai multe rânduri și n'a reușit să întrunească majoritatea regulamentară pentru șinerea ședințelor senatului universitar. Astfel acțiunea sa a fost stârjenită, iar prin demisiunea celor trei decani cu totul paralizată și pentru viitor. D-sa n'a isbit să găsească soluția cerută pentru aplanarea neînțelegerilor și restabilirea raporturilor firești între organele de conducere ale Universității.

Art. 98 din Legea învăț. superior dă drept Ministrului, ca după un raport motivat, să poată revoca pe Rector. Prin urmare din punctul de vedere al formei legale, ministrul se găsește în regulă.

Să vedem însă, dacă este de partea Ministrului și dreptatea întregă.

Ministrul susține prin raportul său, că „Rectorul n'a găsit soluția cerută pentru aplanarea neînțelegerilor”. Soluția cerută de d. Ministru poate că nu a găsit-o fostul rector, în schimb însă acesta găsisse o soluție cerută de legea cea nouă a învăț. superior, lege făcută de însuș d. C. C. Arion!

Intr'adevăr, fostul Rector, bazându-se pe art. 91 din noua lege, — care zice: *membri senatului universitar cari vor lipsi, ori din ce cauză, cinci ședințe dela Senat, vor fi considerați de drept ca demisionați*,—declaras printr'o adresă în regulă către Minister pe toți membrii Senatului, care nu răspundeau la convocările sale, ca demisionați! Prin urmare, din punctul de vedere al formei legale, și fostul Rector era în regulă. Legea cea nouă făcută de d. Arion copriude în adevăr acest aliniat fenomenal, în art. 91: *membri senatului cari absentează, fie din orice cauză, vor fi considerați ca demisionați!* Adică fie din cauză de boală; fie din cauză de concediu; fie că manifestă în contra Rectorului; din orice cauză, cine lipsește cinci ședințe, este de drept demisionat!

Acest aliniat, care nu se găsește în legea cea veche, este creațiunea proprie a d-lui Arion! Este, de sigur, fără precedent în legile din lumea toată!

Se înțelege dela sine că acest aliniat fiind absurd, ori și ce ministru nu l'ar fi putut aplica în contra cuiva. Nu l'a aplicat nici d. Arion, cu toate că a fost pus în lege de dânsul.

Greșeala cea mare a fostului Rector este că el a aplicat ad litteram legea d-lui C. Arion. În loc să-și înainteze demisiunea, în urma conflictului avut cu majoritatea Senatului Universitar, d. I. Bogdan a cerut Ministrului să aplice strict legea. D-l Ministru a evitat să-și aplice propria sa lege pentru a nu cădea în absurd. A revocat pe rector, deși rectorul era în litera legii.

Astfel, fostul Rector, Ion Bogdan, care este un distins filolog, dar un puțin priceput în interpretarea legilor, mai ales în interpretarea legilor defectuoase, a căzut în cursa pe care i-a întins-o noua lege a învăț. superior,—o lege, făcută și votată în pripă, cum știm cu toții.

Revocarea Rectorului Bogdan este un precedent trist, înlesnit de o lege rea.

Avem convingerea, că fără absurditatea cuprinsă în art. 91, s'ar fi găsit o soluțiune mai demnă a conflictului universitar. — C. R.-M.

CULTURALE

TOCILESCU¹⁾

Acum vre-o două săptămâni ascultam aci, în această sală, o *pavană* cântată de marele violonist Enescu. Sunetele grave, delicate și parcă auzite în depărtări, ca în vis, evocau timpuri pe veci apuse, asfințite. Lăsându-te gândului, depărtându-te de realitatea înconjurătoare, și se pareă că vezi și auzi jocul seniorilor de odinioară. Mișcările încete și cadențate, trupurile fine și elegante, un vâl de umbră peste chipurile unei epoci care se isprăviă, toate răsăriau în minte prin muzica plină de sens evocator. Splendoarea desfășurată, de pildă, la Versailles, și întrezărită ca printr'o ceață, la sunetele viorii celei măiestre, se umbriă de tristețea lucrurilor moarte... Și când farmecul a pierit, când ultimele sunete s'au stins, când am privit din nou, ca și altă dată, sala d'aurită din palatul ridicat prin strădania și voința lui Exarcu, mi s'au ivit înaintea ochilor minții, printr'o prelungire și modificare a stării de memorie afectivă deșteptată de muzică, o vreme nu prea depărtată... Cu o străngere de inimă, plină de amar, am înțeles mai deplin și mai adânc decât totdeauna, că niciodată, dar niciodată, tribuna aceasta, ori loja aceia, nu se va mai lumina de cei cari fură ateneiștii de odinioară: Hașdeu, Tocilescu, Urechiă, Gion, Exarcu, Ștefan Mihăilescu, G. Dem. Teodorescu și atâția alții s'au dus în lumea din care nu se mai întoarce nici un călător... În sala în care răsuna încă aplause pentru marele violonist, mie mi se pareă că, după spusa poetului,

In aer plană timp de altă dată.

și, amestecând minutul de față cu amintirile trecutului, aveam iluzia că entuziasmul publicului e cel din secole când aci apăreau cei plecați dintre noi.

Intr'o feerie a unui mare scriitor e vorba, la un anumit loc, de călătoria făcută în „țara amintirii“ de cei cari căutau „pasărea albastră“—idealul pe care nimeni nu-l poate atinge. Ajunși pe tărâmul cel minunat, micii călători din *L'Oiseau bleu* se miră văzând în viață pe bunicul și bunica lor, pe cari îi știau morți. — Dar noi trăim, le răspund bătrânii, ori de câte ori vă gândiți la noi; ne deșteptăm și vă revedem...

În alegoria vestitului scriitor belgian e o adâncă învățătură — pentru cei rămași pe pământ, după moartea celor cari le-au dat viață, lumină, îndrumare.

A fost dar pentru cel care vorbește acum înaintea domniilor-voastre, nu numai o cinste aleasă, ci și o mulțumire adâncă să i se deă prilejul a reîmprospăta amintirea unuia din cei mai de frunte ateneiști, a lui Gr. G. Tocilescu. Dacă pe veci nu mai poate răsuna aci vocea lui caldă și eloquentă, cuvine-se ca elevii și discipolii să nu-l lase și în moartea uitării. Și țin a mulțumi tocmai unui elev de frunte al lui Tocilescu, domnului profesor Marin Dumitrescu, pen-

tru îndemnul pe care mi l'a dat de a rosti această conferință, cu acest subiect, cum și pentru puțința pe care, ca ateneist, mi-a dat-o să vorbesc astă seară.

Grigore G. Tocilescu a fost omul, învățatul, profesorul și oratorul care pareă hotărît prin firea activității lui la o viață liniștită, pacinică și—cine știe?—poate chiar fericită... Nimeni n'a trecut prin viață mai grăbit și mai sbuciumat de necazuri decât acest mare epigrafist, istoric și arheolog. Vibră ca o coardă la cea mai mică atingere a lumii și—și puneă tot sufletul în actele lui.

La 18 ani eră prim-redactor al unui ziar cu tonul ridicat. Peste câțiva ani, oratorul cel mai vibrător al societății *Românismul*, fondată de Hașdeu, fu Tocilescu. Pe câmpul Cotrocenilor, întru amintirea lui Tudor Vladimirescu, rosti el, într'o adunare vestită, poate cea mai înfocată vorbire din acea zi. Societatea *Românismul* al cărui istoric ar fi interesant să fie scris într'o zi, fu o reunire de bărbați aleși cari, cu mult înainte de întemeierea Ligii Culturale, își propuseseră urmărirea unui înalt ideal național. Sub conducerea lui Hașdeu și în tovărășia lui G. Dem. Teodorescu, admirabilul folklorist de mai târziu, Tocilescu fu inima acestei societăți. În *Foia societății Românismul* publică el studii istorice, juridice și chiar poezii, căci—lucru puțin cunoscut—el fu și poet în prima tinerețe și nu trebuie uitat că n'a fost numai doctor în litere dela Praga, ci și licențiat în drept din București. La *Românismul* el fu unul din cei veniți după întemeiere, dar unul din cei mai statornici. În fruntea volumului de *Poezii* publicat de Hașdeu în 1873 se găsește o mică poemă intitulată *Frunzele*. E simplă, fără pretenții de adâncă poezie, dar e plină de un înțeles bogat. Iat-o:

*Bubue furtuna,
Una câte una
Frunzele răpite
Cad și rătăcesc.*

*Vântul urlă—geme,
Trunchiul nu se teme,
Foile când pleacă—
Altele răsar!*

*Arborul suspină
Însă nu se 'nchină,
Înfruntând ispite
Pieptu-i bărbătesc!*

*Arboru-i ideia,
Frunzele 's aceia
Ce 'nviază țara
Ș'o ridică sus:*

*Și la primăvară
O verdeață eară
Mugurind îmbracă
Falnicul stejar:*

*Când furtuna muge
Și fricosul fuge,
Alții ieau povara
Celor ce s'au dus!*

Poezia lui Hașdeu eră o străvezie alegorie privitoare la cele petrecute în societatea *Românismul*. Frunzele cari se lăsau a fi răpite de vânt, fricoșii, erau cei cari părăsiau pe Hașdeu, frunzele răsărite din nou erau noii veniți, ca Gr. Tocilescu. Acesta fu unul din cei mai devotați discipoli ai marelui învățat. Când Hașdeu muriă de foame în București, când—după cum se știe și s'a scris—au fost zile multe când cel mai mare om al neamului nostru trăia sorbind doar un amărît pahar cu lapte, Grigore Tocilescu, mic slujbaş, neavând—mi se pare—nici o sută

1) În curând se vor împlini trei ani decând Grigore Tocilescu e mort. Articolul de față e o conferință rostită la Ateneul Român din București la 11 Martie a. c.

de lei pe lună, rupea din *multul* lui venit o bună parte pentru a veni în ajutorul lui Hașdeu cufundat într'o sărăcie neînchipuită, el, urmaș de voievozi.

Cele dintâu scrieri istorice ale lui Tocilescu au un îndoit caracter: naționalist, prin materia tratată, —sau—mai bine zis—prin ideea dela care plecase; științific, prin chipul de tratare. Când în Franța, de pildă, Frédéric Masson ori Albert Vandal studiază de preferință epoca lui Napoleon I, putem spune—cu drept cuvânt—că ei sunt niște mari naționaliști, în sensul următor: Din toată istoria Franței moderne, epoca cea mai glorioasă e vremea domniei învingătorului dela Wagram și Austerlitz. Vrând tu istoric, să descrii, să pui în lumină, timpul acela înaintea altora, ești naționalist prin iubirea anilor *celor mai străluciți* din istoria patriei tale. În așa fel înțeleg și naționalismul din scrierile lui Tocilescu. El n'a dispregiuit anii de întunecare, de nenorocire, prin care a trecut de atâtea ori neamul românesc, și nici putea să o facă, întru cât istoricul studiază și timpurile bune și cele rele. Dar fiindcă omul nu este o alcătuire în care domnește numai logica pură, ci este mai cu seamă o totalitate de stări sufletești, de aceea stările afective din timpul de față, cele moștenite dela atâtea generații premergătoare, iubirile, urile, dorințele și obiceiurile vor atârna puternic și în chip firesc în balanța măsurătoare a manifestărilor oricui.

Ca istoric, archeolog, epigrafist, Tocilescu studiază orice epocă i se înfățișă în cercetările lui. Plecă însă cu drag, cu dela sine voință, să caute lămurirea vremurilor celor mai strălucite din istoria neamului românesc. Așa, pentru oricine, timpul lui Mihaiu-Viteazul înfățișează un moment unic, fără de asemănare în tot restul istoriei noastre, fiindcă acest mare voevod stăpâni—ori cât de puțin ar fi fost—dar *stăpâni*, și Țara Românească și Moldova și Transilvania. După cum pentru mulți Francezi și chiar pentru streini de Franța, numele celui care văzù la picioarele-i—până la Waterloo—pe toți regii și împărații Europei, numele aceluia răsună ca o simfonie extraordinară, tot astfel pentru un Român care-și dă seama de măreția vremii dela 1600, numele celui care unì pentru o clipă țările românești pare un imn ridicat întru gloria neamului nostru. Tocilescu,—numit de unii: Bălcescu modern—cercetă și dete la lumină, nu istoria vitejiilor lui Mihaiu—scrisă tocmai de Bălcescu—dar ce mai rămăsese de studiat cu privire la cei din jurul voevodului prea slăvit. *Familia lui Mihaiu-Viteazul* e titlul uneia din *primele* scrieri ale lui Tocilescu. *Petru Cercel*, voevodul care urcă tronul Țării-Românești, fu cavaler desăvârșit la curtea lui Henric al III-lea, regele Franței, poet italian în Veneția, ziditor de lăcașuri sfinte în țară, acest fiu al lui Pătrașcu-cel-bun și frate al lui Mihaiu, fu scos din întunericul uitării tot de Gr. G. Tocilescu. *Doamna Stanca*, soția lui Mihaiu, o fire aleasă în galeria portretelor ilustre din trecutul nostru, îi dete prilej să alcătuiască o publicare de așa însemnătate, că va rămâne—poate împreună cu *Sima Stolniceasa Buzeasca* a lui Gion—un model de monografie istorică. În 1876 își încheiă acest ciclu de studii, rostind și apoi tipărind cercetarea privitoare la

Nicolae Bălcescu, istoricul lui Mihaiu Viteazul și întemeietorul prozei literare moderne românești.

Studiă epigrafia la Paris, la cursurile lui L. Rénier, în tovărășia d-lui René Cagnat, azi cel mai ilustru epigrafist francez. La Praga, Tocilescu făcù studii de slavistică și tot acolo înfățișă ca teză de doctorat marea lui operă, *Dacia înainte de Romani*. Lucrarea aceasta archeologică rămâne până în ziua de azi, un monument literaro-științific de o valoare neasemuită. Acum se începe și cariera de epigrafist în domeniul slavo-român pe care Tocilescu o desfășură până la sfârșitul vieții cu o pricepere, cu un talent mare și rîdnic, cu o îndemănare și cu o bogăție, cari—toate la un loc—făcură din el întemeietorul epigrafiei românești. Am avut norocul și prilejul, ca elev al lui mai întâiu, ca prieten devotat și respectuos mai târziu, să-l văd la lucru, să înțeleg ce dragoste puneă în cercetările lui epigrafice. Când se găsiă în fața unei pietre cu o inscripție oarecare, Tocilescu începea cercetarea cu un fel de grijă prietenească pentru recea bucată de marmură. El vroia par'că să ceară deslegarea tainei trecutului nu numai dela coprinsul scrisului—de multe ori șters pe jumătate—al inscripției, ci, dacă s'ar putea zice, dela bunăvoința pietrei, care nu știe ce este vieața, dar care luase forma de *azi* sub ciocanul și dalta lapidului de *odinioară*. Tocilescu spălă cu băgare de seamă scrisul în relief ori săpat al inscripției; o estampă; și apoi, spre a nu rămâne la îndoială asupra unor mici nedomiriri, cari însă puteau avea mari urmări în interpretarea posterioară a cunoștințelor istorice scoase din inscripție, începea să pipăe, cu grija unui medic cercetând pe un bolnav, să pipăe fiecare literă nesigură, sfărâmată de nevoile timpului ori ștearsă de picăturile ploilor. De câte ori nu l'am văzut în genunchi ori aproape culcat pe lespezi de străvechi morminte, în cercetarea adevărului pe care trebuia să i-l dea scrisul de pe piatră... Și după ce isprăviă cu desăvârșire cercetarea, în timpul căreia rare ori vorbiă cu cei din jur, își arătă cari fuseseră greutățile descifrării, de ce fel sunt și cum se pot învinge în inscripții asemănătoare. Apoi, pe nesimțite, intră în istorisirea vieții, a legăturilor de prietenie ori de rudenie, a faptelor de seamă ale personagiului acoperit de piatra funerară și își învia un colț dintr'o epocă dată, de pare că trăiai în timpul zugrăvit de el. Cunoștințele lui Tocilescu privitoare la familiile domnitoare și boerești din țările noastre îi dau putința a lămuri în orice moment rostul unei inscripții ori al unei pisanii de biserică veche. Pentru ca să dea puțință curentului istorico-archeologic dela noi, să se înfățișeze prin publicații, Tocilescu înființă, în 1883 *Revista pentru Istorie, Archeologie și Filologie* la care colaborară, în afară de directorul ei, Hașdeu, Kogălniceanu, Melchisedec, Gion, N. Densușianu, Ispirescu, spre a pomeni doar pe cei morți. Lucrările aci publicate sunt, în mare parte, studii fundamentale în domeniile pe care le numește însuși titlul revistei. Voiu aminti de unul scris de Tocilescu, fiindcă rar se găsește în literatura noastră istorică o învedereare mai desăvârșită a unui adevăr istoric. E vorba de vestita *Cronică a lui Huru*. Reamintesc pe

scurt faptele și urmările lor. Se știe că în 1856 apărură la Iași o cronică editată de G. Asaki. Se spunea că e o traducțiune făcută de Petru Clănău, mare spătar al lui Ștefan cel Mare, după textul latinesc pe care Huru, mare cancelar al lui Vodă Dragoș, pe la anii 1280, îl copiase după originalul scris „în zile bătrâne de Arbore Campoduxu.“ Eră, nici mai mult nici mai puțin: o istorie a Românilor între 1274—1290. Se înțelege de ce valoare eră un asemenea manuscris. Hasdeu și Tocilescu, între alții, declarară lămurit că avem a face cu un falsificat. Argumentele aduse de Tocilescu pentru dovedirea faptului sunt de așa fel încât alcătuesc o adevărată plăcere pentru cei cari simt mulțumire la desfășurarea unei demonstrații. Argumente istorice, paleografice, sfragistice — cu privire la pecețiile întrebuintate — se strâng într'un tot cari fac din studiul lui Tocilescu un admirabil model de lămurire critică istorică.

Și aci e locul să accentuăm o trăsătură de seamă și caracteristică a firii lui Tocilescu. El eră un naționalist, dar nu admitea să se facă din naționalism o prea mărime a noastră pe căi nedrepte. În studiile istorice se cere corectitudine și dreaptă judecată. Prin nimic acestea nu întunecă slava neamului. Tocilescu putea spune oricând, așa cum a zis și magistrul Hasdeu:

„Eu unul, dacă ași ști că Românii sunt Țigani sau că Ungurii au descoperit America, mi-ar părea rău, foarte rău, din punctul de vedere al simpatiilor și antipatiilor mele personale; totuș nu m'ași sfii o singură clipă de a spune adevărul în fața tuturor.“

Tocilescu înțelegea patriotismul în chip ales, înalt, de o frumusețe rară. El socotea că mijlocul cel mai bun și cel mai firesc pentru a te lipi din toată inima de țara și neamul tău, e să cunoști trecutul poporului din care faci parte, să pricepi că timpul de față e doar o verigă în lanțul care alcătuește viața unei națiuni. A socoti că oamenii cari trec peste măsura obișnuită a celorlalți și cari reușesc în împlinirea vederilor lor, ajung la acest sfârșit numai prin ei înșiși, e o greșală pe care în primul rând istoricul e chemat să o îndrepte. Nici Tudor Vladimirescu, nici Gheorghe Lazăr ori Heliade-Rădulescu nu au pășit peste un anumit prag fără o pregătire anterioară de care mulți nu-și dau seama sau pe care nu au cunoscut-o. În fiecare din noi retrăesc îndemnuri și dorințe ale generațiilor din cari descindem. De câte ori nu lucrăm, nu vorbim cu foc ori chiar cu patimă, și ne mirăm — în sinea noastră — de convingerea, de îndemânarea, de punerea în joc a întregii noastre ființe într'o cestiune pe care o cunoaștem mai puțin ca pe altele. O cunoaștem direct mai puțin, dar o simțim mai mult prin ceace este moștenit dela alții. Când Eugène-Melchior de Vogüé vorbește despre *les Morts qui parlent*, am putea spune că, nu face o figură de retorică chiar în titlul scrierii sale. În fiecare din noi simțim doruri și aspirații nestăpânite, venite nu știm de unde. Sunt strămoșii noștri cari vorbesc prin graiul nostru. Noi nu suntem numai prelungirea și continuitatea părinților noștri — a zis Maurice Barrès. „E puțin — adaogă el — a spune că

morții cugetă și vorbesc în noi: tot șirul de urmași, unul dintr'altul, nu alcătuesc (într'anumit sens) decât o singură ființă“. Tot acest mare scriilor și cugetător francez este cel care într'o serie de lucrări în formă de roman a predicat *cultul eului*. El arată că numai atunci un om poate fi deplin, când își va cunoaște firea eului său. Și pentru aceasta lămurește tot el, în altă serie de scrieri, omul trebuie să nu se depărteze nici de trecutul nici de locurile strămoșilor lui, căci din ele a isvorit personalitatea lui de azi.

Tocilescu a știut, în toată viața lui, să fie un apostol al acestor adevăruri cari alcătuesc temelia unui naționalism am putea zice științific. Și pentru ca să dăm o dovadă limpede și imediată despre rolul lui Grigore Tocilescu în direcția aceasta, voiu lăsa pentru o clipă, la o parte scrierile lui, ca să reamintesc una din înfățișările sale de educator național. Cu mult înainte de *Societatea Istorică Română*, el întemeiase o *Societate Istorică a studenților în litere*, care în afară de conferințele din timpul anului, avea de scop cercetarea locurilor istorice din țara noastră — în primul rând. Astfel, cum se isprăviau cursurile universitare, el plecă în frunte a zeci de studenți, chiar și dela facultăți streine de litere, să revadă lăcașuri străvechi, ruine amintitoare de biruinți ori de înfrângerii, câmpuri de luptă, monumente de tot felul. Când te găseai de pildă la Cetatea Neamțului, îți aduceai aminte nu numai de vitejia celor nouă plăeși de care vorbește Dumitru Cantemir și cari reapar — ceva mai mulți — în nuvela lui C. Negruzzi — dar și de un întreg șireag de vremuri cari azi par — dacă bagi bine de seamă — niște basme, așa de minunate sunt în întorsăturile lor. Când soșiam la locul hotărât, ne strângeam în jurul magistrului, și el — Tocilescu — începea pe un ton simplu, din care goniă orice oratorie, începea să ne povestiască istoricul locului de față. Imaginile din trecut se înviorau în cadrul în care odinioară avuseseră viață; vorba profesorului — cari aci eră un prieten învățat și înțelept — se făcea pe nesimțite caldă, mlădioasă, dându-ne — pe măsură ce se înălță — fiorul regretului după trecut. Atunci eul nostru pricepea adânc rostul său în lume, își vedeă obârșia ori nevoile și mulțumirile prin cari trecuseră cei d'înaintea noastră. Nici o carte, nici o cuvântare, nici un om nu poate face pentru iubirea trecutului — care este o condiție de existență a celui care vrea să se desvolte pe deplin — nimic nu poate face atât cât vederea urmelor străvechi. Acolo, în mijloc de ruine, ori în locașuri de rugă către Dumnezeu, se lămuresc multe... de cari mai înainte nu ne dam seamă. Nepătrunse și multe sunt tainele Firii! Cine ar putea să ne explice această înviere și lămurire a trecutului — de multe ori dincolo de cunoștiințele noastre — numai la vederea lucrurilor de odinioară? La Tismana, la cetatea de pe Argeș a lui Negru-Vodă, în biserică episcopală a lui Neagoe Basarab, ori pe câmpia, dintre cetatea, monumentul și mausoleul dela Adamklissi, Tocilescu a reînviat cu o putere de artist vremurile apuse și ne-a îmbogățit mintea, nouă, elevilor lui, cu pricepe

deplină, arătându-ne ce suntem, cunoscând pe cei cari ne-au păstrat *moșia*, datinele și întreaga fire de azi.

Cuvântările lui erau, mai ales în improvizări, adevărate comori de elocință. Graiul lui, totdeauna emoționant, mișcă adânc și avea darul evocator. E o pierdere mare, și de ea nuși pot da seama decât cei cari l-au ascultat — după cum spusei — mai ales în improvizări ori la anumite cursuri universitare, e o pierdere simțitoare faptul că aceste cuvântări ale lui Tocilescu nu au fost scrise ori prinse din fugă, în minutul pronunțării lor. Ce măiastră cuvântare rosti el la Adamklissi în 1896! ce scăpărare de măreție oratorică în fața tablei Traiane în vorbirea din primăvara lui 1897, de pe puntea vaporului „Basarab“! și ce vitejească laudă în fața monumentului ridicat de Urechiă pe câmpul dela Războeni întru cinstirea gloriei lui Ștefan cel mare.

Tocilescu iubiă trecutul îndepărtat ca și pe cel apropiat. El respectă adânc pe înaintașii lui imediați. Ajuns, după cum vom vedea, o ilustrație nu numai în știința românească, dar chiar europeană, Tocilescu — în culmea puterii lui de învățat, — vorbiă despre predecesorii lui ca un simplu elev. Când la 4 Iunie 1904 rosti în Academia Română o cuvântare, în ajunul sărbătoririi lui Ștefan cel mare, el zise la un moment dat :

„... La această școală a Kogălnicenilor, Bălceștilor, Hașdeilor, crescut-am noi generațiunea care la 1871 am luat inițiativa sărbătorii dela Putna, cu prilejul a patru sute de ani dela întemeierea mănăstirii. Cu acelaș entuziasm, cu aceiași admirație, cu aceiași căldură și iubire ne înfățișăm și astăzi, câți am mai rămas în viață din tinerimea de atunci, la Mănăstirea Putna, ca în genuche pe mormântul eroului să repetăm ceea ce acum 33 de ani, cu focul tinereții grăiam din adâncul sufletului“.

Nu voiu uita niciodată o scenă văzută, e mai bine de un deceniu, și care mi s'a întipărit pentru totdeauna ca o icoană simbolică a respectului cuvenit celor cari ne-au dat lumină, chiar dacă une-ori s'ar fi părut că ei au fost oare-cum aspri față de noi. Într'adevăr, întră Hașdeu și Tocilescu, căci de ei doi e vorba, a fost și timpuri de neînțelegere, de supărare chiar. Totuș, odată ceasul de nemulțumire trecut, ei se vedeau legați iarăș ca odinioară prin comunitatea de idei, de simțiminte, de tendințe. Mi-aduc aminte cum într'o zi, la Ministerul Instrucțiunii, în sala de ședințe a consiliului permanent, pe când într'o parte a mesei celei mari îmi scriam o hârtie oarecare, am văzut în fața mea următorul tablou : Hașdeu stând pe un scaun și rezemat cu un cot de masă ascultă cuvintele respectuoase și aproape sfioase ale fostului său elev, Gr. G. Tocilescu, om de aproape 50 de ani, academician și profesor universitar ca și magistrul său, învățat cu faimă în toată lumea erudită ca și autorul *Cuventelor den Bătrâni*. Lângă ei, elegant și simțindu-se copilul răsfățat al celor doi savanți, Gion, aruncă, din vreme în vreme, câte o mică glumă spre a putea face întrevorbirea mai puțin timidă. Într'adevăr, în picioare, ca și Gion, Tocilescu — puțin aplecat către Hașdeu — părea că așteaptă cu nerăbdare o vorbă de aprobare, un cuvânt de încura-

jare prin care magistrul să arate că e mulțumit de discipolul său.

Tocilescu ducea respectul față de cei mai bătrâni până acolo, în cât *Cronica lui Moxa*, transcrisă de pe original și adusă de el din Rusia, o dete lui Hasdeu ca s'o publice, fiind-că judecă el : Un filolog, mai bine decât un istoric trebuie să o studieze, având în vedere elementele lingvistice cari se pot observa într'un text vechiu. Tocilescu adusese din Rusia un număr însemnat de scrieri ale lui Dumitru Cantemir, dintre cari *Vita Constantini Cantemiri*, de o însemnătate capitală în unele privințe. Puține, printre cari *Hronicul* cel vestit, fură publicate în numele său. Altele trecură, la academiciani mai în vârstă. Astfel *Istoria Ieroglifică* apărură editată de Odobescu.

Fiindcă e vorba de Cantemir, e potrivit să spunem că de mulți și îndelungați ani Tocilescu lucră la un mare studiu asupra operelor cantemirane. Zeci de caete, cu sute de adnotări, la cari aproape zilnic făcea adaoase ori modificări, alcătuiau un material istoric și literar de o bogăție nespūsă. Nu ne indoim că într'o zi toată munca aceasta, ca și studiul asupra *Țăranului Român*, vor fi scoase și date spre publicare de către urmașii lui, cari trebuie să știe ce s'au făcut acele teancuri întregi de note, schițe de capitole, părți chiar redactate, indicări pentru cercetări nouă.

Tot astfel ar fi interesant să se știe ce s'a făcut cu marea ediție a documentelor slavone descoperite de el la Brașov, și pe cari începuse a le tipări într'o ediție savantă la Viena, cu vre-o doi-trei ani înaintea morții. În 1907 am văzut la el, câteva coale din această publicare, admirabil executată și editată, dar despre care publicul nu are nici o cunoștință.

Sfârșitul în no viitor

N. I. Apostolescu

S O C I A L E

NAȚIONALISMUL ITALIAN

Naționalismul italian e intelectual și sentimental, nu pasional ; e moștenit, nu împrumutat ; nu este o împotrivire, ci o reînviere a unor idealuri străbune ; este o urmare a *programului național italian*. Pe acest program l'au pregătit, prin scrierile și faptele lor, Mazzini și Gioberti, mai cu seamă Gioberti cu al său „*Primato degli Italiani*“ ; l'au grăbit, cu politica lor, Cavour, Crispi, Venosta. După ce dobândirea neatărnării politice a atras după sine dobândirea neatărnării economice, astăzi Italia a început să răvnească după noi și pašnice cuceriri. Generația care s'a răscut după 1870 năzuește să *redeie Italia sie însăși* ; să trezească în sânul ei acel total de tainice energii cari au dat naștere, în trecut, *civilizației italiene*. Această mișcare nu este nici anti-teutonică, nici anti-franceză, nici anti-anglosaxonă ; este, pur și simplu, o nouă formă a *renașterei latine* într'o țară, ca și Jenixul, *post fata*

«...sempre rinascete».

De aceea această mișcare nu poate să fie și nu este decât italienească *intus et in cute*. Ba încă partea

dintâi din acest program, cea care țintește la înlăturarea a oricărei înrăuriri străine pe ogorul cultural, s'a și împlinit în cea mai mare parte. În unele ramuri ale științelor aplicate, (tehnica navală, electricitate, aplicația a teoriilor herziane, etc.) Italienii au chiar întrecut de mult pe Francezi, pe Germani, pe Englezi. A duce mai departe această operă de redeșteptare a puterilor originale ale poporului italian, înodând activitatea de azi cu cele mai curate tradiții ale neamului, a fost, de altfel, menirea și ținta celor mai mari învățători ai Italiei moderne — dela Carducci până la Benedetto Croce, a căror lozincă a fost și este: „*să ne regăsim pe noi înșine*“.

Protivnicii naționalismului — mai cu seamă socialiștii și republicanii — au obiectat: „Voi, naționaliștii nu sunteți decât o mână de oratori și de poeți.“ Iar naționaliștii au răspuns: „Fie. Dar de care alte mijloace ne-am sluji noi, spre a răspândi ideile noastre, dacă nu tocmai de cuvânt și de condeiu? Dar mă rog, dela cine ar porni unele concepții noi: dela niște necărturari, oare? Dar Revoluția franceză nu a fost pusă la cale de Enciclopediști?; dar al nostru *Risorgimento* nu a fost propovăduit, pregătit, cântat de poeții, de scriitorii, de marii ziariști, cari au dospit în sufletele noastre ideile de libertate și unitate? Noi, scriitori și oratori, întrebuițăm mijloacele cari ne sunt la îndemână; ceilalți, cărmuitorii, să întrebuițeze și ei mijloacele lor. Prin scrisul și prin propovăduirea noastră, noi pornim o mișcare pozitivă și politică; noi sădim în urmașii noștri unele idealuri, poate chiar generice, dar cari urmăresc totuși să îndrepte gândirea și sufletul neamului către o țintă bine hotărâtă.

— „Dar întreaga voastră doctrină nu e doar decât o simplă tendință!“ — mai obiectează anti-naționaliștii. Iar naționaliștii ripostează: — „O fi. Dar nu sunt oare tendințele care au dat ființă partidelor în orice moment istoric? Și ce este bunăoară socialismul, dacă nu curat o tendință? Care socialist s'a mai gândit a ticlui deadreptul un proiect de lege, spre a aplică deodată toate postulatele lui Marx? Da, naționalismul este o tendință, dar o tendință care se ridică împotriva unui socialism ce a adus toate idealurile sociale la același numitor: sporirea plăților și a salariilor; o tendință care se luptă cu un conservatorism ce caută să se întărească sprijinindu-se pe radicali, pe unii radicali cari, la rândul lor, se ridică pe spinarea proletariatului pentru a benchetui la ospățul burghezimii; o tendință care combate un pacifism ce pregătește pe nesimțite înfrângerea națională când ceasul încercării supreme ar sună; care condamnă un clericalism ce caută să facă din credință o unealtă de stăpânire politică a Bisericeii, tot așa de bine ca un anticlericalism ce nu se sfiește de a arunca într'un războiu civil un popor eșit mai ieri din frământările unui războiu de neatâr-nare; o tendință, în sfârșit, care protestează împotriva unui republicanism ce se străduiește a împacă glorioasele tradiții liberale ale unui Mazzini cu pornirile nechibzuite și cu vederile unilaterale și strâmbe ale socialiștilor-politiciani“.

Netăgăduit este că naționalismul italian e un răsad

al ogorului literar. În adevăr rechemarea trecutului clasic italian, care a fost rostul vieții întregi a lui Carducci poet, critic și dascăl; preamărirea Patriei care însufletește poezia lui d'Annunzio din „*Odi Navali*“ „*Nave*“, „*La Notte di Caprera*“; fiorul de patriotism care străbate încă și azi inimele Italianilor la reprezentarea dramei „*Romanticismo*“ a lui Rovetta; romanțele și scrierile energetice ale lui Corradini, enunțiatorul naționalismului italian, sigur că toate acestea la un loc, au dat un imbold destul de zdravăn mișcărilor naționaliste. Totuși, nu e mai puțin adevărat că dacă între scrierile învățaților și duhul țării nu s'ar fi născut o înțelegere adâncă, apoi și naționalismul, ca și multe alte asemenea fenomene pur și simplu literare răsădite pe tărâmul politic, n'ar fi izbutit să prindă rădăcini.

Innăscuta putere de concretizare a Italianilor a știut să-i dea programului naționalismului un coprins cu totul practic. Naționaliștii italieni privesc toate problemele colective ca niște probleme: 1) de creștere și de perfecționare interioară; 2) de expansiune externă a națiunii. Mijloacele spre a ajunge aceste scopuri, atât înăuntrul țării cât și în afară, sunt: educația spiritului public în așa fel ca el să capete o conștiință mai reală și mai bărbătească a nevoilor și a intereselor sale; domnia dreptului; o dezvoltare cât mai întinsă a puterilor naționale, sprijinite pe o pregătire militară corespunzătoare și pe o ocrotire efectivă și grabnică a organelor publice, cari să cheazășuiască, astfel, în orice împrejurare, o apărare puternică a naționalității italiene în lume, a comerțului său, a muncii fiilor săi, chiar în țările cele mai depărtate; punerea la cale a unei noi politici coloniale, fie prin dobândirea unor noi colonii (Tripoli și Cirenaica), fie printr'o exploatare mai intensivă a coloniilor stăpânite de Statul italian (Benadir-Somalia-Eritrea). Cât despre cele 6 milioane de Italiani împrăștiați prin țările străine, naționaliștii se străduiesc și cer ca Statul și poporul să se silească din răspuțeri pentru ca neamul italian să nu sufere nici o știrbire în ținuturile încă desprinse din trupul național și în deobște în toate țările în cari naționalitatea italiană ar fi amenințată de nimicire ori de absorbire. (Argentina, Statele-Unite, etc.).

Prin urmare, opera, sau mai bine zis, conlucrarea pe care naționaliștii o cer dela Stat întru împlinirea programului lor, — partea, deci, cu adevărat politică a programului naționalist — ar fi următoarea:

a) Organizația militară să fie întărită și dezvoltată, iar înarmările să fie sporite proporțional cu creșterea puterii militare a celorlalte State. Oricum, politica militară a Italiei să fie potrivită cu politica ei externă;

b) Instrucția să țintească, în toate treptele învățământului, la plămădirea cetățeanului italian;

c) Pe tărâmul politic-economic-financiar, acțiunea Statului să nu mai fie călăuzită de îngrijirea intereselor private, de clase, de grupuri, de regiuni, ci numai de sporirea cât mai mare a producției naționale.

Văzurăm cari sunt obiecțiile și prevențiile cu cari

naționalismul italian a fost întâmpinat de către partidele extreme. Pâra de căpetenie este că cu principiile și pornirile sale, cu gândul de a se răzimi pe temeiul strict realist și *utilitar* al intereselor țării, naționalismul scapă din vedere, și tăgăduște chiar, frumoasele tradiții de altruism și de umanitarism ale poporului italian, întrupate într'un Mazzini și într'un Garibaldi, și renegă tot spiritul revoluției italiene. Dar ar fi lesne, socot, de răspuns, că orice timp are idealurile sale de înfăptuit, și că, — printr'o lege nestrămutată care cârmuește economia faptelor atât individuale cât și colective — împlinirea idealurilor nemijlocite și egoiste, nu tăgăduște, ci ușurează, înfăptuirea idealurilor mai depărtate și altruiste și că, oricum ar fi: *salus populi suprema lex!*

Că, apoi, naționalismul italian, s'ar înfățișă, sub unele privințe, cam prea pornit; că ar vorbi cam răstit, că s'ar purta uneori cam dârj, o admitem; dar credem, totuși, că însușirea aceasta e nelipsită la toate acele partide și la acele mișcări cari sunt chemate să se împotrivescă unui curent sau unei stări de lucruri înrădăcinate și învechite, și cu drept cuvânt: căci, dacă puterea de reacțiune n'ar fi mai tare decât forța de inerție, apoi viața fizico-psihică n'ar fi cu puțință și propășirea ar fi un cuvânt deșert.

Faptele n'au întârziat să dea, cel puțin în parte, câștig de cauză propagandei naționaliste. Ocuparea Tripolitaniei — unul din articolele de căpetenie ale crezului naționalist — a fost voită și impusă guvernului de întreaga suflare italiană. Și cum ar fi putut Italia să săvârșească această ocupare fără acea puternică organizație militară și maritimă, propovăduită tocmai de naționaliști, și de care, în războiul de față, am avut așa de strălucite dovezi, recunoscute și chiar admirate de toți tehnicii militari nepătimiși și nepărtinitori?

Ce e drept, toți recunoșteau uimitoarele progrese — comerciale, tehnice, economice, științifice, artistice — făcute de Italia modernă, și chiar mulți învățați străini afirmaseră că nici o țară, relativ vorbind, n'a înaintat în acești din urmă douăzeci de ani, cât Italia; dar mulți încă se îndoiau asupra puterii întocmirilor ostășești ale tânărului Stat latin, asupra calităților pur militare ale Italienilor, ceace făcea ca să scadă în ochii străinilor valoarea de mare Putere a Italiei. Nu e vina naționaliștilor italieni dacă — în politică ca și în legăturile între State — criteriul de a cântări și de a judeca are un temei, așa de materialist, și că, precum războiul ne-a făcut cunoscută Japonia, tot războiul va destăinui, în ochii celorlalte Puteri, însemnătatea militară a Italiei, atât pe mare cât și pe uscat. În această alergare, *fervidis rotis*, a marilor națiuni în jurul acelei *meta sudans* a progresului, nu va învinge decât aceea care va fi înarmată pentru toate luptele, având întotdeauna la îndemână toate uneltele, atât de pace cât și de războiu.

Popoarele, ca și organizmele ajunse în floarea vârstei lor, simt nevoia de a se revărșa: această cerință fiziologică, această funcțiune organică, — expansiunea, — cată să fie bine cârmuită și bine îndreptată.

Ei, naționaliștii Italieni cer să slujească conaționalilor lor drept călăuză în dinamica expansiunii lor morale și materiale!

Dintre fruntașii și conducătorii mișcării naționaliste italiene, cei mai mulți nu au trecut încă, ori au trecut de abia vârsta de 30 de ani. Ei bine, printre toate semnele îmbucurătoare de trăinicie, de putere, de propășire, pe cari Italia le a dat și le dă pe zi ce merge în această a doua renaștere a ei, — cu ade-vărat strălucită ni se pare pilda acestui tineret așezat, disciplinat, cu dor de țară, înzestrat cu o temei-gică pregătire culturală și științifică, ce și-a împusie însuși înalta menire de a redeșteptă, de a armoniză energiile naționale adormite și de a întări conștiința politică a heamului față de nouile datorii către patrie.

Scepticii și misoneiștii cari întru început au tăgăduit orice valoare efectivă a mișcării naționaliste, nu pot, dacă sunt doar de bună credință, să-i tăgăduiască, cel puțin, marea valoare morală și potențială. Și noi, ca și dânșii, nu credem că naționaliștii — singuri — vor clădi măreția viitoare a Italiei; că naționaliștii — singuri — sunt meniți să deschidă în ochii Italienilor zările unei vieți naționale noi; totuși suntem pe deplin încredințați că, pe când se vor sili să adâncească problemele cele urgente, să-și ascută mintea și spiritul critic cu dezlegarea lor, să afirme o voință, un ideal, măcar numai un vis, — dânșii vor folosi, totdeodată, și conaționalilor lor, rechemându-i la munca rodnică, la disciplina luptelor pentru Ideal, la simțul datoriei cetățenești, la conștiința intereselor superioare ale neamului.

Oricum ar fi, noi ne închinăm înaintea acestei falangi de tineri îndrăzneți pe cât de înțelepți, cari în Congrese ca și pe câmpul însângerat de luptă, cu condeiul și cu arma, — în vreme ce Italia deschide o eră nouă în cartea neamurilor purtătoare de civilizație și cârmuitoare ale istoriei — în scrierile lor, în cuvântările lor, în corespondențele lor de războiu, o îmbărbătează să fie vrednică de destinele cari o așteaptă, repetându-i, ca o poruncă și ca o urare, versul lui Dante:

Ogni viltà convien che qui sia morta!

Benedetto de Luca

BIBLIOGRAFII:

Emile Staïco: „*Roumains et Serbes*”, Paris, Imp. H. Jardin, 1912.

Biblioteca Școlii Secundare no. 7: *Pentru Basarabia*, culegere de texte privitoare la țară, trecutul, literatura și starea actuală a fraților basarabeni. — Editura „Curierul Liceului din Plocești”, 1 leu.

Professeur Pierre Héresco, *Leçon d'ouverture*. Paris 1912 Masson Ed.

Arhimandritul V. Puiu, *Pregătirea clerului în țările române*. Memoriu. Buc. 1912.

T. V. Stefanelli, *Chestiunea bisericească în Bucovina*. Buc. 1912.

Liviu Marian, *Printre Stropi*. Librăria Școala Română, Suceava Bucovina. Prețul 1 leu 50 bani.

N. Ștefănescu-Iacint, *Templul nou*, Dramă în trei acte. Buc. 1912. Prețul lei 1.50.

Emile Gebhart, *După ce Ulyse revăzu Itaca...* traducere de N. I. Apostolescu. Buc. Lei 1.50.

Ș T I I N Ț A

CONCEPTELE RAȚIUNEI ȘI LEGILE UNIVERSULUI

— după DE ROBERTY —

O NOUĂ CONTRIBUȚIE LA TEORIA SOCIOLOGICĂ — A CUNOȘTINȚEI —

Omenirea încearcă de secole să-și determine locul ei în natură, rangul pe care-l ocupă în totalitatea fenomenalității cosmice. Religia, știința și filosofia sunt rezultatele acestei încercări îndelungate.

Raporturile fenomenelor, explicarea lor cauzală s'a impus totdeauna minții omenești. „Problema „concepțului“ și aceia a „legii naturale“, sau problema realității lumii inteligibile și aceia a determinismului universal au preocupat de timpuriu și îndelungat, și cu cel mai drept cuvânt, rațiunea oamenilor, lacomă de a se cunoaște pe sine însăși, de a pătrunde și a prinde esența ei proprie și raporturile ei intime cu universul“.

La „concepțe“ și la „legile naturii“ s'a urcat omenirea grație puterilor ei sufletești de abstracție și de generalizare. De timpuriu însă i s'a impus și problema corespondenței dintre noțiunile și legile abstrase din senzații, percepții și reprezentări și realitatea explicată prin aceste noțiuni și legi: *problema sau teoria cunoștinței*. Ce și cât putem cunoaște despre lume? Cine ne garantează că noțiunile și legile stabilite de noi corespund adevărului, adică exprimă realitatea așa cum e? De unde ne vine siguranța, afirmarea neîndoioasă că o lege exprimă realitatea de pretutindeni și din toate timpurile?

Aceste probleme au chinuit spiritul omenirii de când a depășit faza animalității prin dobândirea funcțiunii abstractive. Sforțări, cari nu trebuiesc să ne obosească niciodată admirația și respectul, sinteze de o frumusețe neperitoare, oricum le-am judecă din punctul de vedere al adevărului, au luat naștere din tortura aceasta a spiritului omenească de a se înțelege pe sine în raport cu universul din care face parte. O icoană foarte fidelă și foarte clară a tuturor acestor sinteze ce s'au desfășurat în cursul veacurilor, când armonizându-se când combătându-se cu înverșunare, ne-a dat, de curând, d-l Rădulescu-Motru în ale sale „Elemente de Metafizică“.

În ce privește problema cunoștinței, printre alte teorii pe cari d-sa le discută în această lucrare, e și teoria sociologică a lui *Durkheim*, care, și în contra apriorismului și în contra empirismului, derivă necesitatea și universalitatea legilor naturii din „morfologia și dinamica vieții sociale“, cum se exprimă d-sa.

Filozoful și sociologul cunoscut, *Eugène de Roberty*, într'o cercetare recentă: „*Les Concepts de la Raison et les lois de l'Univers*“, atacă și dânsul această problemă, și tot în sensul soluțiunii sociologice. De altfel, pentru cei ce cunosc deaproape opera lui

de Roberty, știu că el de mult își îndreaptă cercetările în această direcție, într'o serie de lucrări remarcabile totdeauna prin profunzimea și originalitatea vederilor.

În cele ce urmează ne propunem, pentru moment, să expunem publicului românesc ce urmărește problemele filozofice, cercetările cele nouă ale lui Roberty. Multe din problemele de cari el se ocupă au fost pe larg desbătute și de d-l D. Drăghicescu, în studiile sale sociologice, și de Roberty chiar se sprijină pe o teorie a d-lui Drăghicescu în susținerea considerațiilor lui din noua lucrare. De curând problema a mai fost reluată și desbătută, cum am mai spus, și de d-l Motru în „Elemente de Metafizică“.

Străduința lui De Roberty a fost și e să întemeieze „teoria sociologică a cunoștinței“, opunând-o „teoriei metafizice“.

Între problema filozofică și problema sociologică e o strănsă conexiune, zice De Roberty. Dar cea sociologică domină pe cea filozofică, care apare ca un simplu corolar al primei. „Or, nodul problemei sociologice zace în întregime în teoria cunoștinței. Problema sociologică nu va putea nu numai să fie rezolvată, dar nici să fie pusă cum trebuie, până ce teoria cunoștinței nu va trece din mâinile filozofilor, în cele ale sociologilor. Și pasul cel mai hotărîtor azi în calea unei atari translațiuni a fost îndeplinit de filozofia și sociologia neopozitivistă“.

De aceea De Roberty socotește necesară o expunere sumară a principalelor teze neopozitiviste în ceea ce privește teoria științei sau *gnoseologia* neopozitivistă.

Această expunere face obiectul capitolului al doilea al cercetării sale.

Esența fenomenului social o formează raporturile intercerebrale sau interindividuale. Cerebralitatea individuală nu poate merge decât până la reprezentări concrete, până la imagini particulare. Interacțiunea cerebralităților, adică *socialitatea*, raporturile dintre indivizi fac posibilă trecerea la abstracție și generalizare, transformarea percepțelor în concepțe sau idei generale, „...interacțiunea continuă a spiritelor face să isvorască psihicul din psiho-fizic și scoate cunoștința din conștiință“. Toate faptele sociale sau *superorganice*, moravuri, obiceiuri, instituții, evenimente istorice, toate sunt efecte ale interacțiunii psihice.

Roberty, cum se vede, distinge două psihisme: unul *biologic* sau *receptiv*, să-i zicem *conștiința*, conștiința individuală, altul *social* sau *conceptiv*, sau *cunoștința*. Conștiința e produsul constant și necesar al naturii, al universului. Cunoștința, produsul constant și necesar al socialității „... care e esențialmente o acțiune regulată și indefinit prelungită a conștiințelor unele asupra altora sau interpătrunderea lor persistentă“. Deci, întreg domeniul *receptivității*, senzații, percepții, reprezentări, imagini concrete și reacțiuni emotive și impulsive, domeniul conștiinței, adică, e un produs al naturii biologice, al vieții izolate, produs, și ea, al întregii fenomenalități cosmice mai simple: mecanice, astronomice, fizice și chimice. Pe acest

domeniu al receptivității, experiența colectivă sau socio-individuală, raporturile interindividuale adică, vin să brodeze cellalt domeniu, domeniul ideilor abstracte, generice sau specifice, și reacțiunile sentimentale și volitive pe cari ele le nasc în urma lor, domeniul conceptualității.

Cum produce socialitatea domeniul abstracțiunii și generalizării?

„Interacțiunea consciențială, experiența colectivă prelungindu-se indefinit (starea socială), descoperă puțin câte puțin, fie similitudinile profunde ale lucrurilor, fie disimilitudinile lor esențiale, — atâtea germeni de idei generale și specifice. Și astfel, exercitându-se asupra cugetării încă particulare și concrete și asupra mișcării care o exteriorizează (gesturi, strigăte, etc.), ea face să țâșnească cugetarea deja mai mult sau mai puțin generală și abstractă și dă naștere cuvântului, limbajului articulat care exprimă această cugetare în afară. Și cu ajutorul cuvântului (și mai târziu cu al scrierei) interacțiunea conștiințială mai produce și acest fenomen pe care-l numim tradiție sau filiație istorică și care este esențialmente un fenomen de *conservare* și de *difuziune*, prin spațiu și timp, a cunoștinței și a principalelor sale derivate sociale“.

Atingerea continuă a sufletelor asemănătoare multiplică experiența individuală și o reînnoește necontenit, ridică în lumina vie a conștiinței asemănările și deosebiriile lucrurilor, și face să răsară, din fondul organic comun tuturor ființelor vii, domeniul psihic al ideilor abstracte, al *conceptelor* (timp, spațiu, cauzalitate, finalitate, necesitate, identitate, contraritate, etc.), toate sintetizate sub numele de *rațiune*.

Cunoștința fiind în funcție de raporturile conștiințelor individuale, va resfrânge toate variațiile termenilor între cari se stabilesc raporturile. Ea e deci variabilă, „ea se schimbă, ea se modifică, ea evoluează dela o generație și dela o epocă la alta, în limite pe cari le fixează momentan generalizările și abstracțiile cari servesc să elimine coeficientul individual sau subiectiv al experienței“.

Înainte de a produce cunoștința, „socialitatea“ trece printr’o fază intermediară de dezvoltare care se poate numi *cercetare cognitivă*. Rezultatele prime ale acestei lucrări prezintă totdeauna un caracter accentuat conjectural, în primul rând se nasc deci *hipoteze*. Dacă se controlează, se verifică, ele devin chiar obiectul științei reale. „Dar rămase neverificate, sau confruntate cu faptele în grabă și într’un mod necomplet, ele formează flora imensă a entităților verbale, a termenilor generali vagi, a supozițiilor leneșe, a hipotезelor prematur schimbate în dogme cari încurcă științele începătoare și empirice“. Toate științele se alcătuiesc la început, în mod inevitabil, din abstracțiuni verbale, formale, produse ale unei experiențe insuficiente, până s’ajungă la abstracțiuni din ce în ce mai reale, produse ale unei experiențe mai complete și mai prelungite.

De Roberty grupează conceptele verbale în trei

clase: 1. Conceptele actualmente căzute sau cari nu mai servesc la nimic, spre pildă, vechile entități fizice reduse azi la conceptul de mișcare și energie; 2. Conceptele pe cale de dispariție, s. ex., în filosofie, entitatea divină separată de conceptul echivalent de univers; în știință, conceptul de materie în fizică, de afinitate în chimie, entitățile biologice și sociologice, psihologice și morale nenumărate: adevărul, libertatea, binele, răul, dreptul, datoria, virtutea etc.; 3. Entitățile pe cale de formație și de creștere de putere; conceptul de „organizare sau de viață“ în științele vieții, și conceptul de „socialitate“ care servește de bază autonomiei științelor lumii superorganice.

Pe măsură ce omenirea grupată în societate își îmbogățește și își completează experiența, verbalismul conceptelor cedează locul științei reale.

Să vedem acum conceptul *cauzalității* la lumina acestei teorii sociologice. Ca și toate celelalte concepte ale noastre, acela de *cauzalitate* este un produs al interpătrunderii conștiințiale, al experienței socializate. Ea nu trebuie confundată cu simpla „consecuție empirică“, fenomen biologic sau cerebral, limitat la experiența „bio-individuală“. Câtă vreme aceasta rămâne astfel, bio-individuală, rămânem și noi la simpla consecuție empirică. Cum ne ridicăm la cauzalitate? Ce înalță din sânul vieții organice și psihice individuale conceptul acesta atât de important? Societatea, răspunde categoric De Roberty: „Faptul social e fermentul care, adăogat experienței organice o înalță, pentru a spune astfel, o transfigurează, face să țâșnească din ea acest lucru nou, conceptul, ideia generală și abstracția. Multiplicitatea indefinită a experiențelor particulare cari se completează și se corectează neîncetat unele pe altele (sau, în alți termeni, filiația istorică, tradiția socială), iată ceea ce dă experienței bio-individuale durată și intențitate cari îi permit să afirme *necesitatea* și *universalitatea* unei secuențe (sau și a unei analogii) oarecare. Și raportul (explicația fenomenului) nu e altceva decât această afirmare de origină supraorganică care vine ori să întărească, ori să sdruncine sau chiar să distrugă, ca iluzorii și false, oarecari constatări de origină organică“.

Iată câteva spicuri din tezele neopozitiviste, spicuri făcute de Roberty însuși din lucrările lui anterioare. Din cauza aceasta, se înțelege, ele nu pot fi prezentate cu toată sistematizarea necesară. În lucrările de cari pomeneam la început, ale d-lor Drăghicescu și Motru, se găsește o expunere a acestei concepții sociologice asupra cunoștinței.

În capitolul al IV-lea De Roberty cercetează chestiunea conceptelor rațiunii. Partea centrală a acestui capitol o formează ideia originii sociale a abstracțiilor în general. „La „socialisation“ de l’expérience est la condition nécessaire et le fondement réel de toute connaissance. Les procédés généralisateurs et abstracteurs de l’esprit ne peuvent s’exercer que sur

des expériences ayant une origine et un caractère nettement social. Tout distinction entre le „subjectifs“ ou le particulier et, „l'objectif“ ou le général se ramène à une différence de degré dans l'intensité ou la puissance du processus de socialisation.“

Baza științei fiind abstracțiunea, trecerea dela recept la concept, dela *realitatea sensibilă la adevărul conceptual*, își are deci origina în viața socială.

Nu mai stăruim asupra acestei părți, îndeajuns expusă în rezumatul celui de al doilea capitol. E foarte interesantă însă schița evoluției acestor concepte, a fazelor lor de dezvoltare.

Toate conceptele datorite experienței — și nu există altele, se împart în două mari clase:

„Oricare ar fi câmpul străbătut de cugetare, fie vorba de conceptele științifice, filosofice, estetice, practice, sau și de diferitele varietăți (conceptele zise morale, juridice, economice, etc.), — există, de o parte, noțiunile empirice, ideile cari semnaleză începuturile primii pași șovăelnici ai oricărei cercetări, concepte vagi, nesigure, amfibolice, foarte adesea iluzorii, înșelătoare sau pline de un verbalism manifest, produse grabnice și premature ale unei experiențe superficiale și foarte scurte. Și există, de altă parte, desprinzându-se uneori prin formări brusci din ganga lor empirică, dar, de obicei, formându-se cu o încetineală excesivă și într'un ordin invariabil, noțiunile teoretice, ideile aparținând științelor, filosofiilor, esteticilor și tehnologiilor mature, conceptele din ce în ce mai clare, mai precise, mai exacte“.

Acestea din urmă, foarte rare până acum, se întâlnesc mai ales în științele lumii anorganice, mai puțin în cele biologice. Primele, conceptele verbale, entitățile, furnică în domeniul științelor sociale. Intre aceste extreme se înșiră diferite grade intermediare:

Sunt foarte interesante comparațiile lui De Roberty asupra fazelor abstracțiunii, și de aceea ne îngăduim să mai facem o citație, mai mare:

„Abstracția poate fi *semi-concretă*, distingându-se foarte puțin de imaginea generică, dar ea n'ar putea fi niciodată *goală* în sensul propriu al cuvântului. Când se vorbește de golul unor concepte, se are în vedere mânăuirea lor *verbală*, și se 'nțelege prin aceasta numai atât, că aceste concepte pentru un motiv sau altul, *funcționează în gol*. Asta li se întâmplă ori de câteori încetează de a se baza pe experiență, sau ori de câteori înlocuim analiza reală a lucrurilor printr'o analiză de pură formă, care se mulțumește să distribue faptele studiate în grupuri, mai mult sau mai puțin vaste, diferențiate prin caractere puțin importante, secundare și exterioare.

Din aceste grupe necesarmente rău delimitate sau de aceste sume de caractere necesarmente foarte vagi se leagă, ca o etichetă, cutare sau cutare nume generic care pe urmă e erijat în mod abusiv în principiu explicativ în „cauză“ a faptelor corespunzătoare. Dacă trebuie să fim în îndoială și neîncredere față de unele concepte, pe cari ni le-a lăsat moștenire trecutul, trebuie tocmai fiindcă și în măsura chiar în care

trebuie să fim neîncredători în experiența prea adesea rătăcită sau insuficientă a epocelor cari ne precedară.

Conceptele nu se deduc unele din altele într'un mod direct sau fără intervenția prealabilă a noi cercetări și a noi experiențe. „Generația lor nu e fecundă, zice foarte bine d-l Rosny (*Le Pluralisme*, p. 157), decât pentrucă e intim legată cu o continuă întoarcere spre lucruri.“ Prin urmare, drumul care duse pe oameni dela imaginea generică la abstracțiuni din ce în ce mai înalte, fu lung greu, semnalat prin falimente șgomotoase de generalizări timpurii sau iluzorii, semănat, pe tot parcursul lui, de numeroase crize de creștere suferite de conceptele cari păreau cele mai bine stabilite“.

Câteva exemple. Unele concepte de o generalitate medie fură privite mult timp ca având un caracter universal: nașterea și moartea atribuite tuturor fenomenelor fără deosebire, finalismul extins naturei întregi, etc. Multă vreme trăi convingerea că simplul și generalul, elementul comun, cum îi zicem, al unei clase de obiecte, putea preceda complexul și particularul, adică se credea în anterioritatea în spirit a abstracțiilor mai înalte față de cele inferioare. Se ajunsese chiar și până la a se imagina că la orice concept corespunde o realitate concretă sau că există atâtea lucruri cât sunt și concepte, ceea ce „se poate traduce prin această enormitate logică și matematică, că există atâtea combinații de elemente câte elemente există. Și această grea moștenire a trecutului e departe și azi de a fi liquidată“.

În capitolul al IV-lea, De Roberty atacă marea problemă a *legilor Universului*.

Legea, constă, în esență, în trecerea minții dela concret — fenomenalitatea totdeauna particulară și compusă sau complexă — la abstract, totdeauna general și elementar sau simplu. Dar, din considerațiile anterioare s'a văzut că trecerea dela concret la abstract își are origina în „socialitate“.

Legile sunt raporturi constante și necesare între lucruri. Dar acelaș lucru și cu conceptele. S'a văzut că ele sunt atâtea raporturi între lucruri, zice De Roberty:

Atâtea raporturi, și mai ales raporturi de identitate, ceea ce însemnează că ele, conceptele, reprezintă elementele comune ale agregatelor concrete.

Atunci, care e diferența între un concept al rațiunii și o lege a naturei?

În formarea conceptelor, procedeele utilizate de experiența colectivă sau socio-individuală, analiza hipoteza, verificarea, ne apar ca *implicite*. În descoperirea legilor, aceste procedee apar ca *explicite*. E aceeași deosebire, spune De Roberty, ca cea dintre un proces care, prin repetiții neconținute, devine înconștient, quasi-instinctiv, și alt proces rămas conștient și voluntar.

Astfel zis, conceptul are ca funcțiune izolarea sau abstragerea unui raport de identitate între lucrurile concrete, fără însă să se preocupe de raportul de

seuvență sau coexistență care unește faptele; iar o lege tinde mai ales să grupeze astfel de abstracțiuni așa încât acest raport al lucrurilor între ele să iasă în evidență într'un mod clar.

Deci conceptele implică deja relația causală, determinismul universal al lucrurilor; funcțiunea legilor e să facă explicit acest determinism latent al conceptelor. Legea e un concept prins în chiar procesul care-l scoate din alte mai multe concepte deja existente, un concept *in fieri*, pe când conceptul e o lege imobilizată, ne mai evoluând, care și-a împlinit scopul și funcțiunea. Cele mai multe legi științifice tind să devină concepte; și unele au și ajuns, pentru unele minți, să joace rolul acesta.

Această diferență dintre concepte și legi, se traduce, în mersul spiritului omenesc, prin ceea ce am putea numi fazele științei: primele caracterizează fazele începătoare, cele de al doilea, fazele ultime ale științei, fazele *certitudinii*.

La început, mintea omului atinge numai pe cele dintâi. Totuși, ar fi nedrept să se trateze cu dispreț acești primi pași ai științei. Ei reprezintă strictul necesar, un minimum indispensabil a ceea ce va evolua mai târziu și va lua forma de „legi naturale“.

Scrutând celebra apoteogmă a lui Montesquieu: „Les lois sont les rapports nécessaires qui dérivent de la nature des choses“, De Roberty o combate și o răstoarnă, o inversează.

„Metafizica dominantă se acomodează foarte bine cu această formulă și pozitivismul născând, al lui Hume și Kant, cunoscut sub numele de criticism, ca și acela, mai precis și cu alure mai sincere, al lui Saint-Simon și Auguste Comte, îi făcurea cea mai bună primire. Totuși acest turburător al sociologiei și filosofiei moderne, neopozitivismul, se amestecă și el la rândul lui în chestia aceasta și veni să strice lucrurile. „N'ar deriva mai de grabă natura fenomenelor din raporturile necesare sau din legile pe cari spiritul le stabilește între fenomene?“, întrebă el insidios, atacând într'un mod indirect punctul de vedere criticist, fenomenist sau agnosticist (că natura lucrurilor ne e inaccesibilă și rămâne etern necunoștibilă).“

Această inversare, De Roberty o împrumută din studiul domnului D. Drăghicescu „*Le problème de la conscience*“.

Deja într'o cercetare anterioară a sa, De Roberty își însușise teoria d-lui Drăghicescu. Într'o notă, la pagina 170, reproduce cele ce zisesse atunci asupra acestei chestiuni.

„Ni se va îngădui să amintim aici ceea ce ziceam acum patru ani asupra aceluiași subiect. Sociologul român, d-nului Drăghicescu, îi datorește lumea savantă una din cele mai profunde și din cele mai fine interpretări ale tezei neopozitiviste în general cunoscută sub numele de *teorie bio-socială*: (precum și a corolarului acestei teorii după care *sociologia este știința fundamentală a spiritului*). Teoria bio-socială, declară în substanță d-l Drăghicescu, operează în

domeniul științelor morale o revoluție analoagă din toate punctele de vedere cu cea pe care o suferiră, sunt veacuri de atunci, științele naturii exterioare. Această schimbare consistă în aceasta: în loc de a deriva legile lucrurilor (sau raporturile lor esențiale) din cunoștința naturii intime a lucrurilor, trebuie, de aci înainte, să urmăm drumul invers, să derivăm natura lucrurilor din raporturile lor, din legile lor; sau și mai exact, a reduce natura lucrurilor la raporturile lor reciproce.

În particular, (e vorba de legile sociologice) în loc de a scoate legile sociale, raporturile necesare între indivizi, din observarea sau studiul naturii indivizilor priviți ca atâtea elemente ultime, trebuie de acum înainte să scoatem natura profundă a indivizilor, *psihologia* lor, din raporturile necesare cari se stabilesc între creere, între energiile psihice individuale. Teoria bio-socială se convertește necesarmente în metodă de cercetare și de descoperire; ea provoacă o apropiere tot atât de neașteptată pe cât de fecundă între științele lumii super-organice de o parte și științele vieții și materiei de alta. Într'adevăr, de când s'au constituit pe o bază științifică, aceste două din urmă categorii de cunoștințe vizează direct și într'un mod exclusiv la raporturile fenomenelor, la legile cari le cârmuesc. Ele nu mai caută, cum au făcut-o câtă vreme nu depășiseră empirismul inițial, să explice raporturile lucrurilor prin natura lor intimă, ceea ce e propriul oricărei metode teologice și metafizice; ele par chiar că ignorează cu totul această natură. (*Sociologie de l'Action*, pag. 113-115).

Deci, după această interpretare a d-lui Drăghicescu, departe de a merge dela cunoștința naturii lucrurilor la cunoștința legilor lor, inducția științifică urmează totdeauna mersul opus. Ar fi tot așa de absurd de a plecă dela natura lucrurilor pentru a descoperi legile lor necunoscute încă, cum ar fi de absurd a pretinde că conceptul mai abstract—raportul între raporturi—se formează în spirit înaintea conceptelor imediat mai puțin abstracte pe cari el le unește între ele.

După ce își apropiază această interpretare a conceptului de lege, De Roberty revine la teoria sociologică a acestui concept.

Noțiunea de lege implică pe cea a *determinismului* general al lucrurilor. Determinismul e substitutul modern al vechiului principiu al *cauzalității*. Relațiunea dela cauză la efect, sau, cu termenii moderni, dintre determinant și determinat ni se înfățișează sub două aspecte distincte. Aci se înfățișează ca empirică, adică mai mult ori mai puțin abstractă, aci ca fonciarmente analitică, sau mai abstractă.

„Prima, care caracterizează legea empirică, nu face natura „inteligibilă“, ca să întrebuițăm expresia consacrată; ea e o succesiune regulată de fenomene a căror legătură rămâne pentru noi obscură sau misterioasă. Și a doua nu numai ne desvăluie, sub faptele cari se urmează într'un mod constant și regulat, elementele abstracte cari le constituiesc, dar constată în plus și

identitatea fundamentală a acestor elemente în faptele anterioare și faptele consecutive.

Aici, principiul de cauzalitate nu e nimic altceva decât principiul de identitate aplicat timpului (principiului de identitate putându-se defini la rândul lui, ca o relație cauzală care ar face abstracție de orice idee de timp). Or, *principiul de identitate este forma esențială al celui prim produs al interpătrunderii conștiințelor*, cugetarea analitică, și din el derivară mai târziu, în strict acord cu progresele experienței principiile de inerție, de conservare a forței, etc.“

Iată-ne, deci, reconduși de De Roberty, la explicația sociologică a legilor. Principiul de identitate la care se reduce cel de cauzalitate, determinismul, altfel zis, e produsul primului produs al „interpătrunderii conștiințelor“, adică al socialității.

Nu putem intra aici în considerațiuni mai întinse, nu putem da decât o imagine foarte palidă a teoriilor lui De Roberty. Cum am mai spus, problemele pe care el le atacă sunt pe larg atinse și de d-l Motru în studiul citat, și sunt puse într'un cadru mai larg, în acela al evoluției complete a sistemelor filosofice. Iar punctul de vedere strict sociologic, care e al lui De Roberty, poate fi studiat de aproape din cercetările d-lui D. Drăghicescu.

În rezumat, substanța teoriei sociologice a cunoștinței e următoarea:

Legile, determinismul, cauzalitatea, cu un termen sintetic *adevărul*, au o origină comună, și anume esențialmente socială.

Experiența bio-individuală duce la simpla consecuție empirică. Aceasta însă nu e o explicație, o înțelegere, o „*cunoștință*“ a lucrurilor. A înțelege sau a cunoaște un lucru înseamnă a-l concepe *sub specie necessitatis*. Orice cunoștință stabilește o legătură necesară între lucruri. Or, prototipul acestei legături nu trebuie căutat „în raportul, în trăsătura de unire care se stabilește între o inteligență și toate celelalte inteligențe, trecute, prezente și chiar viitoare? Necesitar e ceea ce e constant, și nimic n'ar putea fi mai constant decât ceea ce îmbrățișează în același timp trecutul, prezentul și viitorul.“

Se înțelege, de aici, marea însemnătate pe care o ia sociologia în această concepție neopozitivă. Ea devine știința centrală în jurul căreia gravitează toate celelalte.

I. Nisipeanu

BIBLIOGRAFII:

Petiția evreilor pământeni adresată corpurilor legiuitoare. (Fără loc și dată).

M. N. Pacu, *Basarabia*. Buc. 1912. Minerva. Prețul lei 1.20

Petre N. Serdinescu, *Raport asupra activității extra-scolare*. Buzău 1912.

Ioan Al. Brătescu-Voinești: *Intuneric și lumină*, nuvele și schițe, Iași, edit. „Viața Românească“, 1912, 2 lei.

Lavoro Amaduzzi: *Gli elettroni nei Metalli*, în colecția „Attualità Scientifiche“ nr. 17, Edit. Nicola Zanichelli-Bologna.

Buleinul comis. monumentelor istoria, Iași, Mart. 1912, 250-Serbările dela Blaj 1911, pagină din istoria noastră culturală, Blaj, Tip. Sem. teol. gr. cet. lei 4.50 franco.

LITERATURA

Din Horațiu: Ad Leuconoem

*Nu cercetă, Leuconoe, căci nu ți-e dat ție să afli
Când hotărîtu-ne-au zeii stavila vieților noastre,
Nici nu cătă vreodată să 'ntrebi cititorii de stele...*

Cât de ușor e să suferi cele ce vin fără veste!

*Fie că Jupiter tatăl ne-a dăruit încă alte,
Fie că e cea din urmă iarna această ce tocmai
Marea Tyrenă o zbate lovind-o de stâncile roase,—
Fii înțeleaptă, copilo, și toarnă din amphore vinul.*

Nu-ți făuri o nădejde mai lungă decât e viața.

*Uite, pe când stăm de vorbă, fuge vremea haină:
Ziuă de azi folosește-o, în mâine nu te încrede.*

D. Iacobescu

Din Heine

*Peste mortul țarm al mării
A văzut imensa noapte,
Luna dintre nori răsbate
Și pe valuri zboară șoapte:*

*„Este prost omul de còlo,
Sau de dragoste 'nșfăcat?
Pare mohorât și vesel,
Vesel și întunecat“.*

*Luna însă hohotește
Și-apoi strigă: „Cel de còlo,
Și amoretat și prost e
Și elev al lui Apòlo!...“*

Ierchim Laurian

INTERMEZZO

...Glasul i se subțiasă, devenise dulce, fluerător, pe când sub pleoapele jumătate închise, privirile i se întunecară, ascuțite, dușmănoase.

Cum stă așa, ghemuită, părea o panteră, gata să sară...

— Ce stai... nu te duci?

— Unde?

— La club.

Căscă plictisit din fundul gâtlejului. Iși luă păr-lăria dar rămase în mijlocul odăii, nedumerit, jenat.

— Tu ce-ai să faci singură?...

Drept răspuns ea începuse să-și poleiască unghiile. Aceasta o scutea să-l privească în față, îi da un aer fals de liniște și de nepăsare.

O pieleță dela unghia degetului arătător o enervă. Palidă, cu nările tremurătoare, da s'o rupă cu dinții... Privi pe furiș la ceasuș din perete. Incă zece minute. Inima începù să-i bată cu putere. In minte răsări „el“,... celalt. Dintr'un fund de ceață privirile lui o sorbiau aprinse, rugătoare... In scoica urechii simțea suflarea lui fierbinte, atingerea mustăților făcute englezește, emaliul neted a dinților... O spaimă dulce îi strânse gâtlejul, i se strecură subțioară, de-alungul soldurilor...

Prezența bărbatului o durea ca un ultragiu. Sfârși prin a-l găsi anost cu spinarea lui masivă, cu calmul exasperant cu care-și potrivea în oglindă părul și cravata... Mișcările lui, sgomotul pașilor lui pe parchet, o torturau ca un vis urit. Picior peste picior... nemișcată, părea scufundată în contemplarea rubinului ce-l purtă la degetul mic. In realitate urmăria pe sub gene toate mișcările lui, în prada unei neliniști crescânde...

Când îl văzù în palton, gata de plecare, deveni deodată vioaie. Se ridică, îl șterse de praf, părea afectuoasă, îngrijită.

— Incheie-te, să nu răcești.

El o sărută pe frunte, cerșind zadarnic un zâmbet... o privire. Eră puțintel palidă. In mișcări avea ceva colțuros, pripit. El nu vedeă, nu înțelegea nimic. Bagajul său minim de psihologie—îndestulător pentru micile trebușoare ale zilei—n'ajungea când eră vorba să cuprindă simptomatologia așa de complexă și de fină a adulterului!

Natura îl culcase pe moale. Il înzestraseră cu nervi ca niște coarde de contrabas, refractari vibrațiilor diferențiate. Acest pachidermizm al sensibilității îl predestină oareșicum rolului de soț, într'o căsătorie de operetă. Eră „bărbatul-schemă“, „der Mann an Sich“—cum ar spune germanul—cu însușirea miraculoasă de a se volatiliza la timp, de a se reîncarnă, când exigențe de ordin reprezentativ ar cere-o,... sau când bunăoară trebuiesc plătite socotelile bijuteriilor și ale croitorilor!...

In schimb dormea bine, avea apetit... își preumblă cu o solemnitate de director de circ barba lui de Jupiter-Tonnans...un Jupiter-Tonnans găgăuță,... gust de bărbier!....

*

Intrarea sa la club provocă o tăcere neobișnuită. Spinările acele rotunjite la masa de cărți, se rotunjiră și mai tare. Hotărît, fusese vorba de el... Avù intuiția vagă a unei primejdii.

Își luă totuși un aer degajat, vântură bastonul și foarte autoritar porunci:

— Băete, un marghiloman!

Se așeză la o masă deoparte. Afectă un acces de tuse. Desfăcù ziarul, ceea ce-i redete balansul, oareșicum... cu pălăria pe ceafă, foarte demn sorbi din marghiloman. Degeaba. Nu se prindea... La masă domniă acum o veselie stranie. Jocul de cărți devenise mai mult un pretext, ca la teatru. Jucătorii își

luară poze meditative, abiă stăpânindu-și răsul. Tușiau, strănutau, se loviau cu cotul. Unul întrebă:

— Da substitutul unde-o fi?...

— Unde să fie,... substitue...

Ca la un semnal se porni un răs formidabil. O clipă simți ochelarii maiorului învăluindu-l într'o fulgerare scurtă... Și de odată pricepù. Inima i se oprì în loc câteva clipe. Gâtlejul i se strânse într'un spazm voluptos de durere. Dar se ținu bine. Avù prezența de spirit să-și scoată batista și să-și sufle nasul,... fără a întrerupe cititul. Ba își permise chiar luxul unui zâmbet foarte complicat,... foarte fin. Efectul fu instantaneu! La masa de cărți se făcù tăcere. Inc'o dată simți ochelarii maiorului învăluindu-l într'o scăpărare de o clipă. Dar acum nu-i păsă. Primejdia eră înlăturată. Strânse binișor jurnalul. Il netezi, îl vâri în buzunarul paltonului. Plăti consumația. Salută politicos. Eși. Afară pe trotuar se oprì. Ce eră de făcut?.. Incotro?... Privi la dreapta, privi la stânga, privi în sus... Zadarnic. Nici o scăpare. Lumea rămăsese așa cum o lăsase. Totul funcționă precis, normal. Trecătorii se perindau ca pe-o ață. Fiecare îi părea expresia unui confort sufletesc desăvârșit. Un acumulator concentrat de egoizm. Această lipsă de tact a lumii îl umplù de o stupeare dobitocească... In ochi avea acum ceva de biet-moș-zevzec care dă să priceapă și nu poate... Un moment gândi să treacă peste drum, „la Greci“. Acolo în odaia din fund, la o salată de icre cu ceva „cotnărel“, avea să i se descurce baerele minții... Când cu „Fabrica“ nu eră aidoma?... Cogemite fabrică... Și slavă Domnului! In fond nu-i eră îndemână de fel. Tremură imperceptibil ca un cazan subt presiune. Simți un junghiu ușor în moalele capului... apoi o senzație de căldură. Inima îi zvâcniă cumplit,... ca o pasăre în laț.

Un câine începù să-l latre. Din senin. Din pură antipatie... In mintea lui pustie lătratul acela luă proporțiile unei catastrofe. Și îndată porni într'acolo un asalt vehement, vânturând bastonul ca un paloș. Dușmanul se retrase în dezordine cu un urlat sinistru,... un fel uuuurrra prelung, demonic.

Din curțile învecinate săriră în ajutorul câinelui... Se văzù înconjurat... pierdut!... Atunci își pierdù capul. Lovea de scăpără. Se 'nvârțiă într'un călcâi. Inaintă ca un vârtej...

Cu părul vâlvoi, cu ochi de decapitat, cu fruntea de mort... Pe trotuare se adunase public. S'auziau huidueli, fluerături. Un măr murat îl lovi drept în ceafă... Un vardist îl luă de braț.. familiar. Dar îi veni rău. Se lăsă greu. Căzù în genunchi.

*

Se deșteptă în iatac,.. acasă.

Un medic îi pipăia pulsul.

Intr'un amurg de doliu, abiă de o zări... Infricoșător de palidă... „Mater dolorosa“ într'o „robe de chambre“ fraise,.. purcesă parcă din închipuirea suavă, divină a lui Boticelli.....

München

Lascar Vorel

INSEMNAȚI

CARAGIALE DESPRE SUFLET ȘI DESPRE MUZICĂ.—Intr'o seară, Caragiale spre marea mea surprindere îmi spune că el crede în suflet...

— Da, dragă doctore, eu cred că omul are un suflet...

Dealmintrelea omul, îmi spune el zâmbind, vezi, nu e decât o republică, în care avem toate ministerele reprezentate. Aci,—și Caragiale, cu un gest foarte expresiv, se lovî pe pantece,—aci avem Ministerul de Finanțe: stomacul. Aci se fac «intrările» și «eșirile»... E izvorul de forță al economiei noastre...—Iacă și Ministerul de Resbel: brațele,—și Caragiale făcu gestul ca și cum ar apucă pe cineva de ceafă,—la rigoare avem însă și picioarele...—și făcu gestul respectiv. Iată și Ministerul Instrucțiunii Publice—zise maestrul arătând capul, și așa mai încolo..., iată în sfârșit și pe Președintele Republicei: sufletul. Stă izolat, ca într'o catedră impenetrabilă, unde nimeni n'a pătruns încă până la dânsul. El e ici, doctore,—și apăsând degetul, voia parcă să și pătrundă în locul dintre sprincene, imediat deasupra nasului.—Crede-mă că'l simt, doctore...

Caragiale, după cum se știe, era un mare amator de muzică. Odată îmi spunea:

—...pentru mine nu există decât Beethoven! Nimeni pe lume n'a scris și nici nu va scrie un Adagio ca cele ale lui Beethoven. După cum arta arhitectonică greacă, compusă din linii drepte, a rămas și va rămâne deapaură stilul perfect și neîntrecut în frumusețe, tot așa și adagiile lui Beethoven vor rămâne ca Acropolea și Parthenonul, neîntrecute...

Wagner, dimpotrivă, nu-i plăcea... Caragiale era un anti-wagnerian. Muzica wagneriană era după dânsul un produs forțat, nefiresc. Ii făcea impresia unei floare imense, dar... artificială, de hârtie. N'are parfumul natural: «Vezi, prefer mai bine o florică mică de câmp, decât o floare mare... de hârtie!... Prefer mai bine licărirea unei steluțe îndepărtate și care respiră o dulce poezie, decât un imens glob electric care mi ia vîzul!»...

Marele muzician Liszt, pentru Caragiale nu era decât un „cofetar lipsit de gust”... Căci ce face el decât ia delicioasele „Lieduri” ale lui Schubert sau Schumann, delicioase prin spontaneitatea, simplitatea și curățenia sentimentului, și le așează, le decorează, le înfrumusețează încât perd tocmai prin aceste transcripțiuni, parfumul lor fără prihană...

Firește că nu avem să discutăm aci dreptatea ziselor marelui om, dar valoarea lui Liszt nu se rezumă numai la transcripțiuni, după cum și opera lui Wagner va rămâne prin ideea și tehnica sa superioară, ca un monument grandios și neperitor. — *Dr. Birman-Bera.*

SĂRMANUL CHILOT! — Am spus odată aici despre Chilot cuvinte care ar părea și acum răutăcioase dacă nu ne-am gândi la disproporția între operă—Alianța Franco-Română—și între omul ce vroia s'o inspire. Primind vestea morții lui neașteptate și grozave, nu le retrag, căci n'am avut pentru sărmanul om decât simpatie, o prietenoasă simpatie. Nici nu putea inspira alt sentiment acest cavaler al condeiului, care plecase să facă lumină, după puterile lui, în ținuturi pe care le credea pe semne mult mai înapoiate decât sunt ele de fapt. E o idee frumoasă și inspirată de un nobil idealism acea expansiune universitară care îi entuziasmează pe francezii culți din zilele de-acum. Un modest luptător pentru ea a fost și acest necunoscut, care s'a desprins deodată de pământul lui natal ș'a crezut că favorizează propriile sale destine căutând să susțină destinele culturii franceze și a ajuns pe malurile Dunărei aurii.—Cine era? De unde? Ce titluri avea? Ce rost avea în țara lui? Nimeni nu știe precis. Unii îi ziceau conferențiar, alții profesor, alții publicist; unii ziceau că e farsor, alții că e naiv; am avut de la el câteva

conferințe, puțină reclamă prin presă, câteva păreri în consfătuiri restrânse și ne-am putut încredința că era o inimă bună și că avea bune intenții.

Cine știe ce energii se sădise pentru viitor în acest om, care părea că unește stăruința cu bună voința în ajungerea unui ideal?! Moartea brutală a pus capăt unei vieți ce putea să fie cea ce deocamdată vroia numai: o viață de propovăduitor al înfrățirii prin cultură. În urma lui, departe, îndurerăți și săraci, rămân o soție și doi copilași; ceilalți l'or fi uitat de mult și aici îl vor uita și mai curând cu toții, căci n'a fost de cât un trecător necunoscut.

Un biet om, purtat de valul unui mare gând, un apostol neascultat, un luptător modest și fără noroc! Sărmanul Chilot! — *C. P.*

EROII AVIAȚIUNII NOASTRE. — Când Vlaicu se coboră ușor pe plaiuri străine, din văile rele ale văzduhului unde dusesese cu el toată iscusința și toată nădejdea îndurerată a sufletului românesc, lângă București, un alt erou, care năcăjise și el valurile văzduhului învingându-le de atâtea ori, era repezit pământului care îl primea lacom ca să-l înghită.

Avem eroi.

Ziua triumfului celui mai mare a iscusinței românești, trebuia să fie și ziua durerii. Bucuria trebuia să se împreune cu plînsul, nădejdea trebuia înfrigurată de suspinul pierderii, florile cari salutau triumful lui Vlaicu trebuiau să se risipească pe mormântul lui *Caranda*, uralele de îndemn și de biruință trebuiau să sfârșească cu jalea de acum, pentru că ziua aceasta, frumoasă și crudă, mângâietoare și tristă, să se însemneze și mai trainic și mai hotărât și mai nădăjduitor, în sufletele noastre ale tuturor.

Caranda n'a fost mai puțin biruitor ca Vlaicu, — pentru că în lupta lor cu țăriile cerului nu există decât învingători. Și cel ce-și poate privi singur cununa de laur, ca și cel ce nu și-o mai simte deasupra capului zdrobit, se înscriu deopotrivă în istoria cucerilor sufletului omenesc, cu aceeași glorie.

Gloria lui Vlaicu poate *îndemna*; dar slava lui *Caranda* poate *întări*. Și în aceeași zi îndemnul pe care îl coboră unul odată cu sborul lui lin și trufaș din zările albastre, celălalt întărește când, îmbrățoșat de mașina lui haină, lovea sfărâmându-se, pământul disprețuit care-l chema.

Vlaicu trăește ca să răsbune — ce neînțeleasă și stranie răsbunare! — moartea lui *Caranda*; *Caranda* a murit ca să încunună triumfurile — de acum și viitoare — ale lui Vlaicu.

Noi, cu lacrimile bucuriei și ale durerii în ochi, cu mințile înfrigurate de nădejdea cea sfântă și cu inimile frânte de desnădejde, salutăm și plângem.

Plângem mândrindu-ne de dumnezeiasca și biruitoarea durere a lacrimilor noastre.

Avem eroi, — *Caranda* a fost al nostru. — *t.* —

CULTURA ARTISTICĂ ÎN ȘCOALĂ. — Zilele acestea a apărut primul buletin al „Societății pentru cultura artistică în școală”. Ce urmărește o asemenea societate, din ce fel de considerații s'a întemeiat și spre ce țintă se îndreaptă stăruitor—a explicat pe larg d. *Ovid Densusianu* într'o cuvântare de un nobil avânt, pe care a ținut-o la întemeierea acestei Societăți:

... *Arta, pe lângă izvor de armonie socială și sufletească, mai este izvor de energie.*

Pornind diu sentiment de admirațiune, ea dă sensibilității fiecăruia forțe vii. A admira este a iubi și iubirea trezește în noi puteri ascunse, avânturi mărețe, doruri frenetice de viață. A ținea dar sufletele departe de emoțiunile artistice, este a le lua prilejul de a-și arăta tot ce licărește în ele și așteaptă să izbucnească în lumină cuceriitoare.

Cât de vinovați sunt deci aceia, cari au lăsat până acum atâtea suflete—suflete tinere—să lăncezească departe de zările serine ale artei. Să se gândească fiecare la timpul petrecut în școală. Ce amintiri triste, ce zile lungi de viață posomorâtă, întemnițată! Câte energii înecate în potopul nepăsării și al obscurantismului. Câte existențe ofilite în atmosfera de senilitate precoce, care par' că a fost programul școalelor de la noi și din alte părți...

E timpul să se încheie această perioadă întunecată din cultura noastră. De aceea venim cu această societate..

Și în ce măsură s'a putut realiza o parte din aceste frumoase intenții, și cât drum de străbătut mai rămâne de aci înainte—ne-o spune tot dl. Ovid Densușianu:

. Ce am realizat până acum e de sigur numai o minimă parte din programul pe care ni l-am propus. Decorarea sălilor de curs a fost primul punct la care ne-am gândit, ca unul din mijloacele cele mai eficace pentru deșteptarea curiozității estetice și formarea gustului.

Am decorat astfel mai multe săli delu Liceul Lăzăr, Școala Centrală și Externatele Secundare, căutând să punem sub ochii elevilor reproduceri bine executate după tablouri streine și de la noi, cum și după monumentele sculpturale, fiind seamă de natura studiilor din fiecare clasă, pentru ca să le punem în armonie cu ele: clasele unde se învață istoria și literaturile antice le-am decorat cu reproduceri de artă antică, iar în cele cu studii de literatură și istorie nouă am dat loc artei moderne.

Din raportul asupra situației financiare a societății, reese că în doi ani Societatea a realizat un capital de lei 2.273,10, din care cheltuiindu-se 1.700,25, au rămas în casă lei 572,85.

Găsim apoi reproduce Statutele Societății și lista tuturor membrilor ei, cari se ridică aproape la 250.

Noi salutăm cu o sinceră bucurie niște silințe atât de frumoase și desinteresate ce aceasta.

Pentru orice informație cu privire la Societate, a se adresa d-lui Ovid Densușianu—București, 184 c. Victoriei. — T. D.

O PIESĂ NOUĂ.—*Star oil and Comp.* e, fără îndoială, o lucrare care ar fi meritat o anumită atențiune din partea publicisticii noastre. Incepem notița noastră cu această învinuire, nu pentru a provoca pe toată lumea să gândească de bine despre piesa d-lui Em. Grigoraș, dar pentru con-

vingerea ce avem că piesa D-sale—bună sau rea—merită să fie discutată pentru noutatea și pentru îndrăsneala înfățișării ei.

Obișnuiți cu dulcegăriile incoloro sau cu intrigile ușoare din piese inspirate de atmosfera frivolă a teatrului zis «social» parisian, e, cel puțin o îndrăsneală din partea autorului lui «Star oil and Comp.» să vie cu o lucrare în care lipsesc adultere, serenade și falimente.

Teatrul social cel adevărat are alte izvoare. La ele a mers și inspirația d-lui Em. Grigoraș. Și a sorbit de acolo ce i s'a părut că găsește mai interesant. Cu cocote și cu faliiți, cu treceri brusce de la o situație la alta, cu glume rezezi și uneori nu tocmai... distilate, cu o vioiciune de acțiune care te obosește chiar, piesa d-lui Grigoraș e un „moment” în literatura noastră dramatică.

Dl. Grigoraș scrie iute,—adică repede. Serie așa pentru că gândește repede, «compune» repede și vede repede. D-sa e un artist care străbate viața fugind... și, fugind o privește, o biciuește și o lasă în urmă tot așa cum a găsit-o...

Dl. Em. Grigoraș e un artist care râde, râde tare de tot. D-sa spune râzând și cuvântul său e tot așa de repede, de arzător și de nesfârșit ca și râsul său. D-sa e din rasa artiștilor acelora cari privesc lumea nemulțumiți, dar nu cu nemulțumirea care plânge—ci cu cea care râde. În acest sens, piesa d-sale e o satiră.

«Star oil and Comp.» e o satiră socială.

Scrisă fără grije, fără cizelare, cu potop de vorbe, de imprecapii și cu o îngrămădire vertiginoasă de situații, ea are însușirea operilor care au isvorât din aceiaș atitudine a sufletului și s'au înfiripat cu aceeaș ampoare nestudiată a cuvântului. Piesa d-lui Grigoraș n'o citești,—o auzi; aș putea spune că o vezi. O vezi curgând puternic, în valuri de vorbă și de răs turbure sau limpede, mereu nerăbdătoare de sfârșitul care nu mai vine,—dar totdeauna cuceritoare tocmai prin această „sans gêne” a gândului și a vorbei.

Jucată, piesa d-lui Grigoraș va avea succes: e prea vie și prea susținută ca să ne îndoim. — *teo.*

REVISTA REVISTELOR

LUCEAFĂRUL reproduce trei chipuri ale lui Caragiale. Două sunt după fotografii, și surprind prin expresia nouă pe care n'am mai văzut-o la celelalte portrete pe care gazetele și revistele noastre le-au înfățișat în timpul din urmă.

E tare blând și obosit, maestrul, într'una din aceste chipuri; —în a doua, încremenit parcă într'un gând, cu ochii ațintiți fără nici un scop spre obiectiv... Un desen, apoi, ni-l arată răsfoind o carte, scrutător și cu interes.

D-l *Octavian Goga* povestește vizita pe care i-o făcu Caragiale în Seghedin: ca toate amintirile despre marele om, plină și aceasta de veselie, de râsul plin de tâlc, de vorbele cumiști sau de adâncă înțelepciune, care au desfatat și luminat sufletele fericite să-l fi cunoscut.

Dintr'un articol iarăși asupra lui Caragiale, relevăm rândurile de mai la vale care sună destul de ciudat în paginile revistei din Sibiu:

„In convorbirile lui intime știa să-ți povestească cu entuziasm despre țărani noștri, cari, după cum spunea el, n'au nimic de a face cu speciemenele vârate în literatură de anumiți „rurali”.—Prostia, lipsa noastră de apreciere a culturii, nu ne-a iertat-o nișiodată marele mort. Eră în stare să-ți vorbească ore întregi despre ea, fulgerând de oroare și aruncând comparații cari te izbeau, cari te copleșeau cu puterea lor. În cazuri de acestea să nu-i fi pomenit de cultura românească, că se supăra. Te privea fix și-ți măsura după ca:

— Ai cetit Biblia, ai cetit pe Sofocles, ai cetit pe Dante, ai cetit pe Molliere? Mă, nu există cultură românească. Există o cultură umană și atât. Românii pot să aibă o manieră în

această mare cultură umană, întocmai ca florentinii pe vremea Renașterii italiene, dar mai mult nu...

Și aveă dreptate marele maestru, mai ales față de aceia cari găsesc că și-au făcut datoria cântând un cântec românesc și eliminând din mîntea lor orice preocupare pentru problemele mari și generale ale vieții.

Astea, o repetăm, le citim în «Luceafărul» din Sibiu, în anul de adevărată grație 1912.—Transilvănenii au ajuns așa dar să simtă că pierd în Caragiale un mare și cu vază dascăl al adevăratei culturi, surghiunită până azi din sufletul lor de către apostolii scăpătați ai primitivismului carpatodunărean.

În *ARHIVA GENEALOGICĂ*, d. *Sever de Zotta* justifică *nobilimea Basarabiei* care e învinuită că ea, cea dintâi, și-a pierdut naționalitatea, ba mare parte din ea și-a întors sentimentele împotriva străvechelor ei legături de sânge:

Societatea moldovenească pierduse busola politică. Ea nu mai știa încotro. Spre Turcia, spre Rusia sau spre Austria? Cine va fi stăpânul de mâine? De aceea, lipsită de forțe proprii, urmare funestă a nimicirii armatei ei prin fanarioți, ea aștepta în apatie sosirea ceasului când soarta ei se va decide—de alții. Și s'a decis de către Ruși prin dibăcia lor diplomatică și superioară diplomației șovăelnice a lui Napoleon I. Dacă n'ar fi triumfat Rusul, probabil Austria ar fi primit în dar dela Napoleon I Principatele Române, spre a o învrăjbi pentru totdeauna cu Rusia.

Deci nu ne mirăm dacă acest trist eveniment al anexării

Basarabiei nu lovea în alte interese decât în cele ale puținelor familii din oligarhia țării, a căror sferă de influență ciuntită prin pierderea Bucovinei, era și cu mult mai redusă în urma anexării Basarabiei, o țară cu mult mai mare.

Moldovenii primeau cu încredere stăpânirea nouă, bucu-roși de a fi găsiți după atâtea secole de vecinică schimbare o domnie statornică, cu autoritate, care pe lângă că era de aceeași lege, mai garanta respectarea obiceiurilor particulare ale Moldovenilor. Rusia, pe de altă parte, cunoscând mai bine împrejurările țării și individualitatea moldovenească, a știut să prinză nervul societății moldovenești, care era clasa boierească.

De atunci până azi, copilul răsfățat al Rusiei era Basarabia cu nobilimea ei, care nu numai că și-a păstrat vechile privilegii sociale, dar a căpătat o organizațiune puternică și beneficii de ordin material; în general cea mai preponderantă situație dintre toate clasele sociale ale Europei.

La adăpostul unei astfel de ocrotiri, aproape părintești, din partea preaputernicilor Impărați, nu e de mirare, deși foarte dureros, că nobilimea moldovenească din Basarabia în majoritatea ei, în întâia generație învățase să vorbească rusește, în a doua se desobicinuisă să vorbească românește, în a treia—uitase să simțească românește! În genere desnaționalizarea a avut loc în mod înconștient, mulțămită firei cam pasive și contemplative a Moldoveanului, care atât în Regat cât și în Bucovina n'a știut să se afirme în măsura nobililor sale calități sufletești.

Intre multele articole pe care le publică *REVISTA ASOCIAȚIEI GENERALE A ÎNVĂȚĂTORILOR*, în ultimul său număr, este și acela intitulat: *Căsătoria învățătorilor și învățătoarelor*. Autorul, d-nul Enescu-Stâlpeni, *student în filosofie și filologie*, vorbește astfel învățătorului român:

„Dar ce umbli încoace și încolo? Iată colea peste trei sate o învățătoare, o domnișoară colegă. De ce o ocolești? De ce

fugi de noroc? Incearcă cu încredere! Când am luat condeiul să scriu acest articol, tocmai din cauza asta m'am hotărât, căci o mulțime de colege stau nemăritate ori se mărită cu altcineva, nepotrivit cu situația lor...

Dorim d-lui Enescu-Stâlpeni multă ascultare din partea învățătorilor!

În *LA REVUE*, d. *Aguiléra* are un studiu foarte documentat asupra *Spaniei actuale*.

Sunt multe constatări în acest studiu, care ating în multe privințe situația socială a Țării noastre. Astfel, Spania este astăzi devorată de funcționarism. Nu există o elită muncitorească și se observă o diminuare a claselor mijlocii, alături de o pletoră de muncitori buni la orice treabă dar impropriei la nici una...

Astăzi, Spania oscilează între două influențe streine, germană și franceză, cari amândouă luptă spre a-și asigura o preponderanță.— Autorul crede că influența germană nu e decât trecătoare și se manifestă doar în anumite cercuri militare și universitare; Franța, însă, mulțumită numeroaselor afinități de cultură, de rasă și de tradiție care o leagă cu Spania, trebuie să aibă o situație privilegiată.

E însă vre-o nădejde ca influența străină să fie așa de profundă încât să ajute la înălțarea acestei nefericite țări?— Autorul o crede, dar nu se bizue pe actuala monarhie. Se încrede mai mult în tinerimea studioasă care părăsește tot mai mult retorica și „literatura amena”, un *passé-temps* agreabil dar steril,—pentru cunoștințele științifice exacte. Progresul acesta e datorit tot străinătății, unde tinerii studioși spanioli călătorind, l'au putut câștiga. Pe vremea lui Filip al II-lea era interzis tinerilor să studieze în afara hotarelor țării; astăzi ei călătoresc și poposesc vreme îndelungată prin marile centre științifice europene.

Observațiile din acest studiu, cum vedem, ne privesc în multe privinți și pe noi.

MEMENTO

— D-l H. Sanielevici, profesor la liceul din Galați, care în momente acestea studiază la Universitatea din Göttingen, a publicat o foarte interesantă comunicare asupra *Alimentației ca factor principal al diferențierii raselor*.

— În a doua jumătate a lunii Iunie, d. profesor Rădulescu-Motru a făcut un ciclu de 14 lecțiuni de psihologie cu aplicațiuni la practica pedagogică, pentru conducătoarele grădiniilor de copii, adunate în acest scop la Asilul *Elena Doamna*. Au asistat 170 de învățătoare.

— *De la 2 Iulie cor. până la 20 August, directorul nostru, d. Rădulescu-Motru, lipsind din țară, rugăm ca întreaga corespondență care privește redacția revistei, să se adreseze numai în Calea Victoriei 62. Pasagiul Imobilității 3.*

— Articolul d-lui *Th. D. Speranția* asupra *Selecțiunii naturale în Folklor*, va urma în No. viitor când va și sfârși.

— *Principele poezilor francezi* a fost în fine consacrat în mod oficial. El este tot *Paul Fort*.

Cei cari veneau apoi în ordinea voturilor sunt: *Henry de Régnier, P. N. Roinard, Bergerat, Viélé-Griffin, Verhaeren, Richépin*, și în sfârșit *Contesa de Noailles*, renegata noastră compatrioată

— Din Cluj ne sosesc mereu operele dramatice ale unui foarte stărui autor: *A. Maior*. Mai an ne trimise *Magdalena*, dramă în 3 acte și în versuri, cu subiect din Biblie; — acum primim *Făt frumos*, poem dramatic în 4 acte. — Ambele opere, destul de voluminoase, sunt monumente de elucubrație, cu o limbă și versuri spăimântătoare. Tipărite cum sunt în format grav, citirea lor sporește și mai mult hilaritatea lectorului răbdător.

— Domnia Reginei Victoria a Angliei, cea mai lungă din vremele noastre căci a ținut 63 ani 7 luni și 2 zile, — a fost întrecută de curând de cea a bătrânului Frantz-Iosef, decanul monarhilor din Europa. Îndată după acesta, ca vechime, vine Regele Nikita al Muntenegrului, George al Greciei, apoi Regele Carol al nostru.

— O ultimă statistică germană asupra situației lingvistice a celor două provincii Alsacia și Lorena, dovedește că germanizarea acestor provincii franceze e departe de a fi un act săvârșit. S'a constatat că, dela 1905, numărul persoanelor ce vorbesc limba franceză a crescut în cele trei mari orașe Strassburg, Mollhouse și Colmar. Numai în Metz—grozava garnizoană germană — numărul acestora a scăzut într-o mică măsură.

— La „*Mercur de France*” a apărut un volum: *Cum s'a vorbit de J.-J. Rousseau în gazetele timpului său*. E o culegere de dări de seamă, fapte diverse, „*écouri*” cu privire la persoana și opera marelui sărbătorit de mai zilele trecute. Multe din judecățile ce s'au emis pe acea vreme, n'au pierdut azi cu nimic din valoarea lor. Cu 30 de ani înainte de izbucnirea Marei Revoluții, cineva scria despre „*Contractul Social*” profetizări ca aceasta: „*Are o mare importanță faptul că o asemenea operă nu fermentează în capetele cari se exaltează ușor: — s'ar isca de aci foarte mari turburări*”.

— *Sollier* în *Morale et Moralité* (Alcan, Paris, 2.50), se depărtează de raționalismul etic. El descoperă izvorul Moralității nu în rațiune, ci în afectivitate. Deosebește *Morala de Moralitate: Moralitatea e produsul, expresia directă a afectivității; ea e spontană. — Morala, este moralitatea codificată, și prin aceasta deci, artificială și arbitrară, ecou al conveniențelor sociale la un moment dat. Nu e nici o adeculare între morală și moralitate. Morala e totdeauna înapoia moralității spontane.*

— Ziarele din Paris comunică că marele „*Prix National*” de (10 mii franci, a fost decernat anul acesta pentru Pictură, de către consiliul superior al artelor, artistului *Pierre Gourdauld* care are în *Salon des Artistes Français* mai multe tablouri. Acest artist are și la noi în București șase tablouri importante în *Muzeul Simu* și acei cari cunosc *Muzeul* pot aprecia valoarea artistului.

S'a acordat de-asemena cunoscutul „*Prix Henner*” (3.000 fr.) artistului *Louil Biloul*, care este reprezentat cu două pânze în *Muzeul Simu*, iar una din cele trei *Bourses de voyage* pictorului *F. Baude*, din care se poate vedea tot în „*Muzeul Simu*” o marină interesantă.

— *Henri de Régnier* își reeditează (la „*Mercur de France*”, 3 l.0) unul din cele mai ingenioase romane ale șale *L'Amphisbène*, roman modern.—*Eroul, Julien*, e un soi de neurastenic dureros, aruncat victimă tuturor forțelor vieții și pe care amorul îl salvează.— Găsim aci scrisori elocvente, descripții minunate cari afirmă încă odată marele talent al scriitorului.

— Cu cartea lui *Gustave le Bon: La Révolution française et la psychologie des révolutions*, se încearcă pentru prima dată studiul Revoluțiunii luând de conducătoare descoperirile recente ale psihologiei, la cari de-altfel și autorul de mai sus a luat o așa de însemnată parte.— Cartea a apărut în „*Bibl. de philos. scient.*”—Alcan, 3.50.

BANCA ILFOV

SOCIETATE ANONIMA

CAPITAL DEPLIN VARSAT 3.000.000 LEI

:: BUCUREȘTI ::

No. 12, Strada Lipsicani No. 12

Direcțiunea: VICTOR BIBERIA

REGULAMENTUL LIVRETELOR DE ECONOMIE

Art. 1.—Banca Ilfov, Societate anonimă, primește bani spre fructificare cu libret de economie, plătită depunătorilor o dobândă de 5 la sută.

Art. 2.—Livretul de cont-curent este personal și netransmisibil. În caz de pierdere, sustragere sau distrugere, proprietarul păgubăș se va conforma legii pentru anularea titlurilor la purtător. Nimeni nu poate avea mai mult de un livret.

Art. 3.—Livretul nu poate întrece suma de zece mii lei.

Alte sume vărsate cât și cele retrase în baza livretului, nu pot fi mai mici de 20 lei.

Art. 4.—Dobânzile încep a curge a doua zi după depunere și se socotesc până în ziua retragerii.

Art. 5.—Retragerile se pot efectua în orice zi de lucru și anume până la lei 1000, la cerere fără avis.

Dela 1000—3000 lei după un avis prealabil de 5 zile; dela 3000—5000 lei după un avis prealabil de 10 zile; de la 5000—10.000 lei după un avis prealabil de 20 zile.

Art. 6.—Secretul cel mai strict se păstrează asupra operațiunilor de depuneri și retrageri de bani.

Art. 7.—Banca își rezervă dreptul de a modifica când va crede de cuviință orice articol din prezentul regulament, printr-un avis prealabil de 15 zile publicat în „Monitorul Oficial”

CONSILIUL DE ADMINISTRAȚIE

I. I. Niclesco-Dorobanța, *președ.*
Emil Labovary, *membru*
I. N. Pillat, „
V. Biberia, „
N. Filits, „
I. Gröff, „
I. Simionescu-Rimniceanu „

I. Luca-Niculescu, *censor*
Gh. Deșliu, „
D. D. Marinescu-Bragadiru, „
M. Kalinderu, *censor supleant*
I. Ionescu, „
C. Muscelanu, „

SOCIETATEA

GOVORA-CĂLIMĂNEȘTI

aduce la cunoștința publicului care ar

:: dori să și urmeze cura atât la băile ::

GOVORA, CĂLIMĂNEȘTI

cât și la

:: - CĂCIULATA ::

că pe timpul lunilor IULIE și AUGUST aproape toate camerele hotelurilor societății sunt deja reținute, totuși,

:: parte din ele fiind libere în lunile ::

MAI, IUNIE și SEPTEMBRIE

se pot angaja chiar de acum cu prețuri reduse

:: de asemenea și ::

Băile se dau cu prețuri reduse

:: pe timpul acestor luni ::

**BANCA
COMERCIALA**

DIN TURNU SEVERIN

CAPITAL 1.000.000 LEI :: REZERVE 220.000 LEI

Mișcarea generală a afacerilor pe 1910, lei 63 milioane

Face următoarele operațiuni:**PRIMEȘTE ORICE SUME LA ECONOMIE**

Sumele pot fi retrase în total sau în parte

• Dobânda se poate ridica și fără capital din 3 în 3 luni

Dobânzile se trec la capete la sfârșitul fiecărui an

IMPRUMUTĂ PE POLIȚE

Imprumută pe Bonuri,

Mandate de ale Statului, Județului și Comunei

Plătește și scontează cupoane și bonuri egite la sorți

Casă de schimb :: Incasări de polițe

Avansuri în cont curent pe gaj de cereale

:: Face plăți în țară și străinătate ::

Emite scrisori de credit asupra piețelor importante din Europa.

Președinte, T. COSTESCU

Director, I. GIURESCU

SANATORIUL**Dr. GEROTA**

OPERAȚIUNI ȘI FACERI

BUCUREȘTI, BULEVARDUL FERDINAND No. 48

TELEFON 1/44

Cel mai mare și mai complet
Sanatoriu de Chirurgie din țarăSpecial construit pentru boalele **CHIRURGICALE,**
GENITO-URINARE,:: **BOALE DE FEMEI, FACERI ȘI VENERIENE** ::Cu 2 săli de operație,
2 săli de pansamente,
Razele Röntgen

și toate aparatele și instrumentele necesare operațiunilor generale și speciale.

Tratamentul sifilisului prin injecțiuni intravenoase
u medicamentul **ERLICH (606)**

MINISTERUL AGRICULTUREI

ȘI AL

DOMENIILOR STATULUI

DIRECȚIA PROPRIETĂȚII ȘI A EXPLOATĂRII
MOȘILOR

PUBLICAȚIUNE

În ziua de 20 Septembrie a. c., ora 10 dimineața, se va ține în localul Ministerului, Bulevardul Carol No. 10, licitațiune orală pentru vânzarea terenului în suprafață de 1837 m. și a imobilului aflat pe el, proprietate a Statului situat în Capitală, Calea Victoriei colț cu Strada Doamnei.

680 m. din suprafața totală a terenului sunt ocupați de imobil, iar restul de 1156 m. este teren liber.

Imobilul are parter, etaj și mansardă.

În parter sunt două intrări și 11 camere din care 6 sunt prăvălii. În etaj sunt 18 camere din cari 2 sunt băi, iar în mansardă sunt 8 camere.

Garanția este de lei 76.000 iar concurența va începe dela suma de lei 1.435.720.

Se găsește de vânzare
la administrația revistei

THOMAS CARLYLE

DE

C. ANTONIADE

DOCTOR ÎN FILOSOFIE

A DOUA EDITIONE

Cu un portret al lui CARLYLE după WHISTLER

PREȚUL: 3 LEI

În provincie se adaogă 45 bani,
costul transportului recomandat.

NOUA, INGENIOASA
MAȘINĂ DE SCRIS

„ADLER”

TOATE LITERILE SE POT SCHIMBA
LA MOMENT CU ALTELE SCRIND
RUSEȘTE, GRECEȘTE, Etc.

Cea mai trainică mașină de scris este „ADLER”, fiind construită cât se poate de simplă, neavând decât 400 de piese pe lângă celelalte mașini oarbe ce au peste 2000 de bucățele, de aceea în totdeauna se află aceste mașini la reparat, având prea multe piese.

Mașina de scris „ADLER” are scrisul imediat și continuu vizibil (nu scriere oarbă). „ADLER” are numai 30 de clape cu 90 de litere; deci 6—8 litere mai mult decât mașinile oarbe.

20 copii direct se obține cu mașina „ADLER”. Se poate scrie în mai multe culori; cea mai practică pentru circulări cu hârtie oerată.

Numai 30 de clape, dar cari dau peste 90 de litere, țifre și semne, etc.

Cu 6—8 litere mai mult decât la mașinile de scris oarbe (Machines cachées)

Fac și orice schimb cu mașini de scris uzate contra noilor mașini de scris „ADLER”

Am luat în schimb peste 40 mașini de scris sistem vechi și uzate Remington, Fay-Sholes, Smith-Premier, Yost No. 4, Yost No. 10, Hammond, Nort's, Empire, Chicago, Gladstone, Blickensderfer, Ideal, International, Oliver, Stowes, etc.

INVĂȚĂTURA MAȘINEI

Tot felul de accesorii pentru orice mașină de scris la:

— GRATIS —

I. B. ANTONESCU

Telefon No. 8/51

Șoseaua Basarab, 250 (Piața Victoriei) :: BUCUREȘTI :: Șoseaua Basarab, 250 (Piața Victoriei)